

Introducció del flabiol a l'escola com a alternativa a la flauta dolça

Teresa Ortega Ferrer

**Treball de fi de Grau
Curs d'Adaptació a Grau en Educació Primària
CEU- Universitat Cardenal Herrera
Maig de 2014**

AGRAÏMENTS

Realitzar un Treball de Fi de Grau sobre un tema tan recent com és l'ús del flabiol dins el context escolar no ha estat tasca fàcil degut a, especialment, la manca d'informació.

Per això, voldria agrair a totes les persones a qui he "marejat" i que m'han oferit la seua ajuda desinteressadament.

En primer lloc a Paco Bessó, principal constructor, investigador i difusor del flabiol valencià, qui m'ha ofert una grandíssima ajuda pel que fa a tot allò relacionat amb l'instrument en sí i la seua història, oferint-se voluntàriament a revisar aquells apartats amb els quals hem podia ajudar, per tal de rectificar-los o millorar-los.

Cal agrair també a David Reig, per rebre'm en sa casa a explicar-me els seus materials, la seua posada en pràctica a l'aula i tots aquells secrets de "professor de música" que he desvetlat en aquest treball.

He d'agrir també a Josep Pons i Xavi Richart el temps que m'han dedicat en converses telefòniques i entrevistes per poder realitzar part del treball.

I com no, un agraïment especial a aquells mestres de música que utilitzen actualment el flabiol, perquè, tot i no conèixer massa bé de què anava la cosa, no han posat cap objecció (sinó ben al contrari, han oferit la seua ajuda) per tal de realitzar les entrevistes que han permés desenvolupar alguns punts del treball.

Per últim agrair al meu tutor, D. Jose Reig Armiñana, per la comunicació fàcil i eficaç, així com pels seus ànims, que m'han permés realitzar el treball amb agilitat i eficàcia.

Resum

El flabiol és un instrument popular valencià que, malgrat el seu ús constant al llarg del temps, el seu coneixement és bastant escàs. No obstant, i amb el ressorgiment d'un interès per allò més popular i tradicional de la nostra terra, el flabiol comença a tindre una utilitat nova: l'ús com a instrument melòdic a aprendre en les aules de música de les escoles valencianes. Però canviar la típica flauta dolça alemanya pel flabiol no resulta un pas fàcil per als mestres: el desconeixement de l'instrument, la manca de recursos o la por als canvis en general impedeixen la normalització de l'instrument a l'escola.

Aquest treball intenta ser una eina útil per al mestre de música que té aquests dubtes. Proporciona la informació necessària sobre el flabiol valencià i el seu ús a l'aula per tal que la implantació de l'instrument a l'escola siga un pas ferm i decisiu en aquells mestres interessats en preservar la nostra identitat musical a través de l'educació musical a l'escola.

Resumen

El flabiol es un instrumento popular valenciano que a pesar de su uso constante a lo largo del tiempo, su conocimiento es bastante escaso. No obstante, y junto al resurgimiento de un interés por lo popular y tradicional de nuestra tierra, el flabiol empieza a tener una utilidad nueva: su uso como un instrumento melódico a aprender en las aulas de música de las escuelas valencianas. Pero cambiar la típica flauta dulce alemana por el flabiol no es un paso fácil para los maestros: el desconocimiento del instrumento, la falta de recursos o el miedo a los cambios en general, impiden la normalización del instrumento en la escuela.

Este trabajo intenta ser una herramienta útil para el maestro de música que tiene estas dudas. Proporciona la información necesaria sobre el flabiol valenciano y su uso en el aula para que la implantación del instrumento en la escuela sea un paso firme y decisivo en aquellos maestros interesados en preservar nuestra identidad musical a través de la educación musical en la escuela.

Abstract

The *flabiol* is a popular instrument from Valencia whose knowledge, despite of its constant use over time, is quite limited. However, thanks to the revival of what is popular and traditional in our land, the *flabiol* has began to have a new use: its use as a melodic instrument to learn in music classes of valencian schools. But changing the typical German flute to *flabiol* is not an easy step for

teachers: the lack of knowledge about the instrument, the lack of resources or the fear of changes in general, hamper the standardisation of the instrument in the school.

This research work tries to be a useful tool for that music teacher who has these doubts. It provides the necessary information about the *valencian flabiol* and its use in the class so that those teachers who are interested in preserving our musical identity through the musical education in the school, can establish the instrument in the school in a solid and decisive way.

1. INTRODUCCIÓ	7
1.1. Justificació del tema	7
1.2. Objectius	7
1.3. Metodologia.	8
2. EL FLABIOL VALENCIÀ.....	9
2.1. Etimologia	9
2.2. Història.....	9
2.3. Descripció	11
2.3.1. Classificació.....	11
2.3.2. Morfologia.....	11
2.3.3. Afinació i extensió.....	14
2.3.4. Materials	15
2.3.5. Característiques del timbre.....	17
2.4. Com es toca.....	17
2.4.1. Digitació	17
2.4.2. Postura	20
2.4.3. Articulació	21
2.5. El flabiol escolar.....	21
3. POSSIBILITATS DEL FLABIOL A L'ESCOLA.....	23
3.1. Marc legal	23
3.2. Realitat educativa	24
3.2.1. On i des de quan s'està duent a terme?	24
3.2.2. Amb quins materials es treballa?	25
3.2.3. A quina edat comencen a treballar el flabiol?	26
3.3. Per què el flabiol a l'escola?	26
4. FLABIOL O FLAUTA DOLÇA?	30
4.1. La flauta com a instrument generalitzat a les escoles valencianes i espanyoles.	30
4.2. Característiques comunes als dos instruments.....	30
4.3. Diferències entre ambdós instruments.....	31
5. MATERIALS DE TREBALL	35
5.1. Materials existents	35
5.1.1. Canta, toca balla.....	35
5.1.2. Flabiol, quadern de música.....	37
5.1.3. Cançons infantils per a flabiol valencià.....	38
5.1.4. Mètode elemental de flabiol valencià o de xirimita- dolçaina.	39
5.1.5. Altres	40

6. QUÈ OPINEN ELS PROFESSIONALS?	41
6.1. Paco Bessó	41
6.2. David Reig	44
6.3. Josep Pons	47
6.4. Xavi Richart	50
7. BIBLIOGRAFIA.....	53

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Justificació del tema

Des de la dècada dels anys 80 s'està duent a terme un ressorgiment de la música tradicional a les nostres terres, en concret de la dolçaina com a instrument popular. El flabiol, instrument utilitzat pels dolçainers els primers anys d'estudi, és un instrument igualment tradicional i valencià però bastant més desconegut. Des de poc més de 7 o 8 anys, l'interés per introduir el flabiol a l'escola ha anat escampant-se pel territori valencià. Però malgrat aquest interés, encara sembla un objectiu difícil d'acomplir per diverses raons:

- La manca de coneixement de l'existència d'aquest instrument.
- Molts mestres no coneixen la digitació ni saben que és semblant a la flauta dolça, que actualment utilitzen a les aules.
- Desconeixement del "flabiol escolar", de plàstic, barat de preu i digitació facilitada per als alumnes.
- Pocs materials editats per a l'aprenentatge del flabiol.

Tot i això, cert és que cada curs escolar són més les escoles que s'animen a implantar el flabiol com a instrument melòdic a les aules de música.

Amb aquest treball es pretén donar a conèixer l'instrument i les seues possibilitats a l'escola per tal d'aconseguir que siguen més mestres els que valoren la introducció del flabiol a l'escola.

1.2. Objectius

Els principals objectius del treball són els següents:

1. Investigar la història del flabiol valencià.
2. Explicar les seues característiques.
3. Descripció de l'estat actual de la presència del flabiol en les escoles de Primària.
4. Abordar les possibilitats de treball del flabiol a l'escola.
5. Comparar els avantatges i desavantatges de l'ús del flabiol valencià amb la flauta dolça.
6. Fer una recerca de materials existents.
7. Escoltar les diferents opinions d'experts en el tema.

1.3. Metodologia

La metodologia emprada per al desenvolupament d'aquest treball s'ha basat en dos punts forts: la recerca bibliogràfica i les entrevistes personals.

En un primer moment, per tal d'abordar els objectius 1, 2, 5 i 6 abans esmentats ha calgut una dura recerca bibliogràfica, dificultada en gran part per la quasi inexistència de fonts que parlen sobre el flabiol valencià.

Sobre l'existència d'una "flabiol" medieval, en són moltes i molt variades les fonts que en parlen, però quan parlem en concret del flabiol valencià només s'ha pogut utilitzar investigacions realitzades per Paco Bessó, principal constructor i difusor del flabiol valencià, així com altres mencions trobades en enciclopèdies i diccionaris etimològics.

Per tal d'abordar els objectius 3, 4 i 7 ha calgut realitzar entrevistes personals a diferents mestres i professionals. S'ha entrevistat 13 mestres de música de Primària que actualment utilitzen el flabiol o tenen previst fer-ho pròximament. També s'ha entrevistat als autors de materials per a flabiol, David Reig, Josep Pons i Paco Bessó, aquest darrer també constructor i investigador, i a Xavi Richart, per ser pedagog musical i qui ha aconseguit introduir un instrument tradicional valencià, la dolçaina, al conservatori, creant uns estudis reglats, donant-li importància i donant també a conèixer a la societat valenciana una valuosa part del nostre folklore musical.

2. EL FLABIOL VALENCIÀ

2.1. Etimologia

El flabiol es coneix també pels noms de *flubiol*, *fabiol*, *flaviol*, *fubiol*, *fluviol*... tot depenent de la zona. En qualsevol cas, el terme flabiol deriva de *fabiolum*, de *flare*, bufar en llatí.

Paco Bessó (2010) ens diu que:

«Cal considerar l'adjectiu "valencià" per designar aquest instrument. La fama de les cobles catalanes, on hi intervé un flabiol, ha fet que generalment es crega que aquest és l'únic flabiol existent i quan es cita el mot tothom en fa referència al de la cobla. Aquesta situació, de fet, en ha dut a l'adjectivació de "valencià" per tal de no caure en error i alhora especificar-lo».

2.2. Història

Diferents mostres iconogràfiques, restes arqueològiques i relleus ens donen a conèixer que l'orige del flabiol se situaria al voltant del segle XIII. Aleshores el flabiol no era més que una flauta de canya, de dimensions variables utilitzada principalment pels pastors i trobadors. Sovint, però, també s'utilitzava a les danses cortesanes o les festes de poble i solia anar acompanyat d'un tamborí.

Nombroses miniatures medievals, així com imatges en diversos edificis medievals, com els àngels músics de la Porta dels Apòstols de la Seu de València, mostren com el mateix músic toca a la vegada el flabiol, que té tres forats i el tamborí.

El flabiol de tres (també cinc o set) forats ha esdevingut en l'instrument popular de diverses zones, cadascun amb les seues característiques que el defineixen i amb un nom diferent: flabiol a Catalunya i Illes Balears, txistu al País Basc, gobelet a Provença, chiflo a Aragó, pito a Lleó, gaita charra a Salamanca i nord de Càceres, flauta i gaita a Extremadura, flauta rociera a Huelva... No és així amb el cas del flabiol valencià que té un major nombre de forats.

La paraula *fluviol* ja apareix per primera vegada al *Diccionari de rims* de l'any 1372 de Jacme Marc. Sant Vicent Ferrer també nombrava el *flaviol* en els seus *Sermons de Quaresma* (1413):

*«E havie dat lo que tenia e possehia
e ara romanch ab lo flaviol minve de cera»*

També ho fa Jaume Roig en la seua obra l'Spill (1460):

*«E, publicat
lo testament
de continent
me renegà:
no m'abrigà
de res de dol:
lo flaviol
traguí sens cera»*

A l'*Orchésographie*, de T. Arbeau (1588), s'anomena el flabiol com l'instrument per acompanyar els balls a la cort. A partir del segle XV aquest instrument també s'utilitzà a l'àmbit religiós i militar.

Tanmateix, poques són les fonts que parlen del flabiol valencià. Els estudis històrics sobre el flabiol s'han centrat en els flabiols català i balear, on la presència d'aquest instrument és més extensa, o més apreciada que a les nostres terres.

En l'edició de l'Spill de R. Chabás el 1905, tal i com indica Joan Coromines (Coromines, 1984), se cita el següent:

«Este nombre se puede decir anticuado en Valencia, pues apenas se usa en las montañas de la Marina de Alicante: flaviol o fabiol llaman en el Valle de Ebo a una flauta de caña que termina con un nudo: en la parte opuesta tiene la lengüenta, y en su longitud, los agujeros para las diferentes notas».

Pacó Bessó em contà que, sent coneixedor del text de Coromines abans citat, va constatar, junt a altres companys seus, la supervivència de la paraula "Flabiol" a Callosa d'en Sarrià i a Pedreguer al parlar amb els xirimiters tradicionals que encara hi havien a la Marina Alta i Baixa.

Per tal de no confondre'l amb el flabiol català, Bessó va creure la conveniència d'afegir-li l'adjectiu "valencià", com ja s'ha explicat abans.

Amb la construcció per part de Paco Bessó del flabiol de fusta i plàstic en els quals posa "Flabiol valencià Bessó" i a la proliferació de les escoles de dolçaina els darrers 30 anys, el mot "Flabiol" a tornat a fer-se servir d'una manera generalitzada amb normalitat.

Tot i que actualment l'ús del flabiol en públic és bastant reduït si no inexistent,

«El dolçainer d'Altura, a l'Alt Palància, ens informà que, en les despertades, interpretava la primera part amb la dolçaina i després

executava una mena de “trio” ternari amb el flabiol. Així mateix, el famós dolçainer de Tales, en els seus concerts, alternava la dolçaina i el flabiol, fet que li donà bona part de la seua fama» (Paco Bessó, 1996).

De fet, fins a fa ben poc, l'ús del flabiol valencià residia principalment en els estudiants de dolçaina, ja que la digitació d'ambdós instruments és la mateixa, evitant així causar molèsties als veïns per la forta intensitat del so de la dolçaina.

Ara bé, des de fa pocs anys, ha anat creixent l'interés per l'ús d'aquest instrument tradicional valencià en l'àmbit escolar, doncs les seues característiques són idònies per a l'ús infantil i així es potencia per una banda, el resorgiment d'aquest instrument i per l'altra la facilitat d'interpretar la música tradicional valenciana.

Cal citar a Paco Bessó com el principal difusor d'aquest instrument, així com aquell que ha possibilitat la introducció del flabiol a les escoles amb la construcció d'un flabiol de plàstic, així com d'un model de “flabiol escolar”.

2.3. Descripció

2.3.1. Classificació

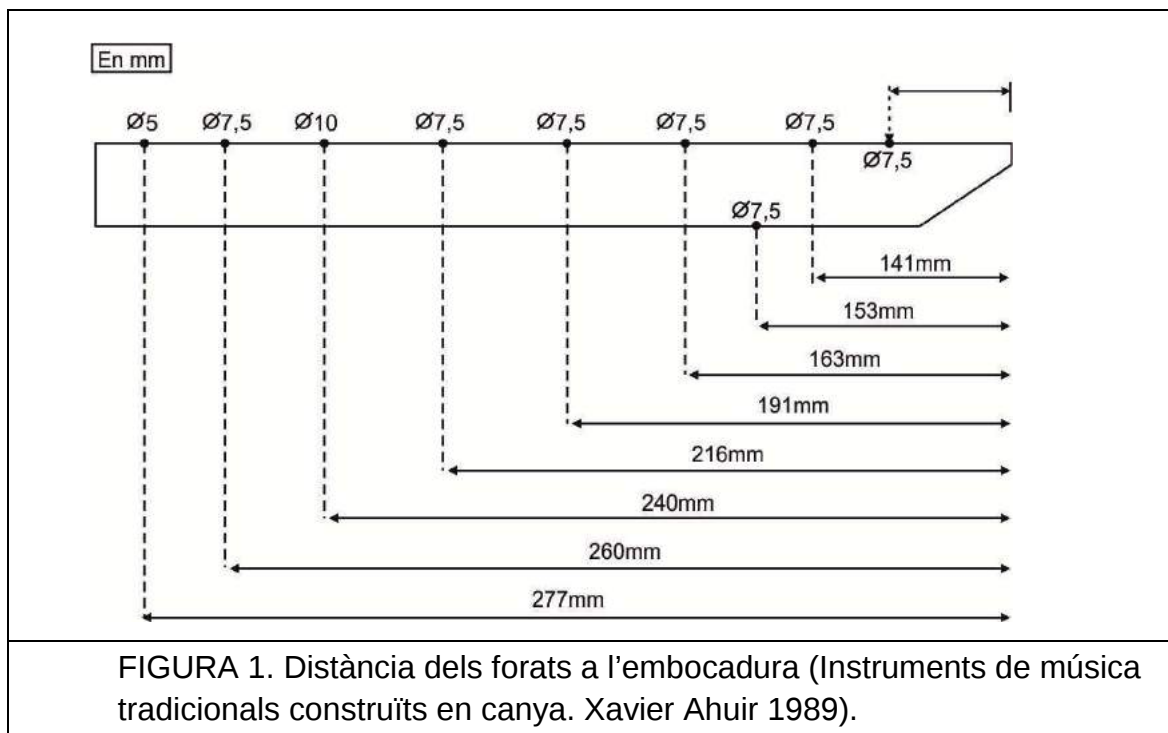
Segons la classificació d'instruments establerta per Hornbostel i Sachs (Sachs&Hornbostel, 1914), el flabiol valencià es classifica com un instrument aeròfon de bisell.

2.3.2. Morfologia

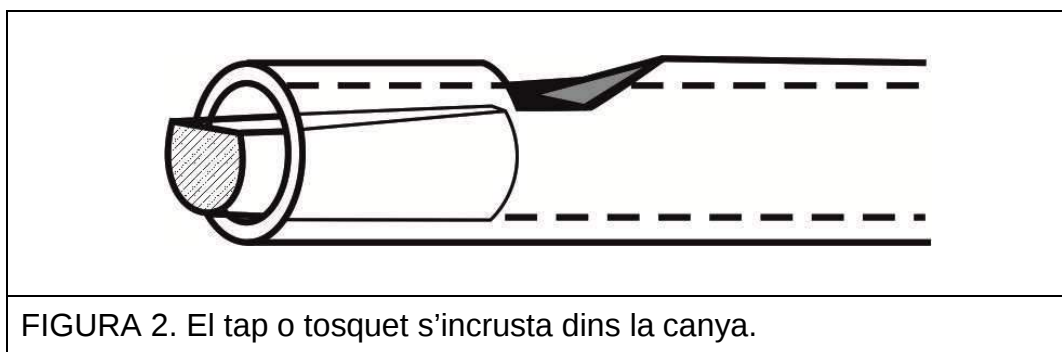
Per descriure la seua morfologia caldrà diferenciar entre la flauta de dolçaina (flabiol rústic de canya) i els flabiols més moderns, de fusta o plàstic.

El flabiol de canya

Segons ens descriu Xavier Ahuir (1989) la “flauta de dolçaina” està fabricada amb un canut de canya de 30 centímetres de llarga i 22 o 24 mil·límetres de grossa. Oberta, tant per dalt com per baix, consta de set forats a la part davantera i un a la part de darrera.

Té, a més, una finestra amb bisell o trencavent a 25 mil·límetres de l'embocadura. El bec o embocadura té una llengüeta, tap o tosquet, de fusta de baladre, que deixa uns cinc mil·límetres de forat per al pas de l'aire, i té disseny en biaix arribant a ser aquesta obertura d'un sol mil·límetre a l'eixida del bisell.

El flabiol de fusta o plàstic injectat

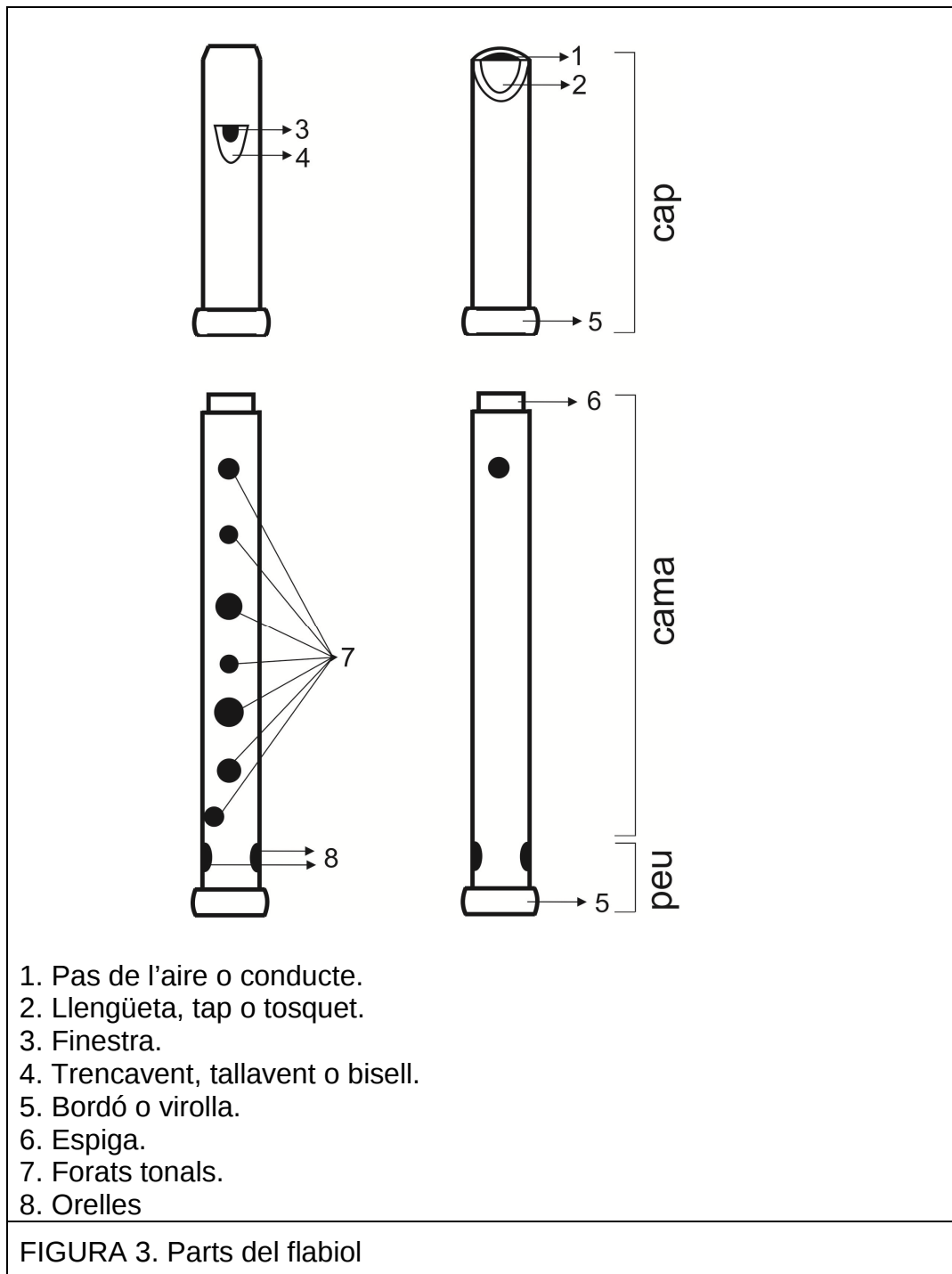
El flabiol de fusta té 30 centímetres de llarg. Consta de dues peces. Una és el cap i l'altra està formada per la cama o el cos i el peu.

El cap és la part de dalt, on se situa l'embocadura, la qual consta de d'una llengüeta, tap o *tosquet* amb disseny en biaix que deixa una obertura per al pas de l'aire d'uns tres mil·límetres i va fins a un mil·límetre aproximadament a l'eixida del bisell. A una distància d'uns

tres centímetres se situa una finestra amb un bisell, trencavents o tallavents. El cap sol acabar amb un bordó, que pot ser del mateix material que el flabiol o d'un altre (metall, ivori...).

La cama és un tub cilíndric, amb una espiga perquè encaixe amb el cap. El tub, d'uns 16,5 mil·límetres de diàmetre interior consta de 8 forats tonals a la part davantera, de mesures diferents i d'un forat a la part darrera.

Al peu, hi ha dos altres forats, dues orelles harmòniques que faciliten l'execució i afinació de les notes més greus.

2.3.3. Afinació i extensió

Definim *afinació* com «Escala o referència de nivell de freqüència en què és afinat un instrument» (Enciclopèdia Catalana, 1987). Actualment l'afinació acceptada internacionalment és la que estableix el la_3 a 440 Hz, nota que és considerada com a *diapasó*.

Segons l'Enciclopèdia Catalana (1987), el diapasó és el «So de referència convencional que condiciona l'afinació dels sons restants del sistema musical. La freqüència-típus ha oscil·lat segons les èpoques i els països; el 1859 hom adoptà la de 435 períodes per segon per al la_3 . La Conferència Internacional de Londres (1939) fixà el diapasó a 440 períodes per segon. Posteriorment, el 1953, fou confirmada aquesta freqüència». Així, si la nota la_3 sona a 440 Hz diem que està afinada. Les restants notes estaran afinades mentre complisquen la relació de diferència d'hertz marcada per les lleis acústiques per a l'afinació de les notes. Un instrument que, en fer la posició anomenada com "la" sone a 440 Hz direm que és un instrument no transpositor i que les seues notes sonen a altura real.

Els flabiols de canya antics, de construcció rudimentària, amb mesures "a ull" tenien una afinació inexacta, especialment perquè aquesta depenia en alt grau de la llargària i la grossor de la canya. Els flabiols construïts amb les mesures que Xavier Ahuir ens dóna en el seu quadern *Instruments de música tradicional valencians construïts en canya* s'aproximaven més els uns als altres quant a afinació, però no deixava de ser un poc inexacta (Ahuir, 1989).

Els flabiols de fusta i plàstic estan afinats amb el diapasó estàndard de la_3 440 Hz. Aquest fet facilita, no només la interpretació en grup de diversos flabiols sinó també la interpretació junt a altres tipus d'instruments, els quals solen estar tots afinats amb aquest diapasó.

Seguint aquesta afinació a 440 Hz, l'extensió del flabiol anirà del re_4 al la_5 . Hi ha qui el pot fer arribar a sonar fins el do_6 . L'escriptura al pentagrama es fa en clau de sol i una octava per davall del seu so real.

El flabiol és un instrument no transpositor, és a dir, que en tocar un re amb el flabiol, la nota produïda és un re d'altura real.

L'escala diatònica que fa el flabiol és re – mi - fa# - sol – la – si – do – re – mi – fa# - sol – la – (si – do). És a dir, que amb les posicions naturals, el fa és sostingut.

Els flabiols de fusta i plàstic permeten executar també de manera afinada algunes notes com el $re\#$, $sol\#$, sib i $do\#$. El fa natural resulta una posició incòmoda i un tant ambigua i aconseguir l'afinació exacta no resulta fàcil.

Aquesta disposició de l'escala del flabiol en re té els seus avantatges i els seus inconvenients. El principal avantatge deriva del fet que les melodies valencianes solen tindre la tònica en mig de l'escala. Així, el flabiol, «en tenir el centre tonal al mig (i no als extrems com la flauta de bec), la interpretació de la música tradicional més senzilla» (Pons, 2013).

A més, seguint aquesta disposició de l'escala, el flabiol manté, com la gran majoria d'instruments de vent, la posició de "sol" com la dels tres forats de la mà esquerra i del dit polze tapats.

Ara bé, un dels inconvenients que podríem veure és el fet que en la seua disposició natural de les notes, el fa sona sostingut. Això es podria solucionar convertint l'instrument en transpositor amb una d'aquestes opcions:

- 1) Dient a la posició tradicional de Sol (3 dits de la mà esquerra tapats) com a "do". Així, la diferència entre tons i semitons (st) de cada nota quedaria natural:

								
Posició en el flabiol no transpositor	Sol	La	Si	Do	Re	Mi	Fa#	Sol
Posició en el flabiol com a transpositor	Do	Re	Mi	Fa	Sol	La	Si	Do

Ara bé, això obligaria a utilitzar moltes línies addicionals que sobreixiren per dalt el pentagrama, dificultant així la lectura.

- 2) Dient a la posició de Re (tot tapat) com a "do". En aquest cas, el si s'hauria de fer com la posició de do# del flabiol no transpositor.

								
Posició en el flabiol no transpositor	Re	Mi	Fa#	Sol	La	Si	Do#	Re
Posició en el flabiol com a transpositor	Do	Re	Mi	Fa	Sol	La	Si	Do

En ambdós casos es perdria la regla general per la qual la posició de tres forats tapats amb la mà esquerra més el polze a la part darrera és la nota sol en els instruments de vent. I així també es perdria una de les funcions del flabiol: instrument preparatori a la dolçaina, ja que aquesta té la digitació del flabiol no transpositor.

2.3.4. Materials

Els materials de construcció del flabiol han anat modernitzant-se. Els primers flabiol, tants els utilitzats pels pastors com pels estudiants de dolçaina, eren de

canya, els quals no tenien una afinació definida. Això, provocava que fóra quasi impossible la interpretació en grup. La primera solució fou construir els flabiols amb canonades diàmetre semblant al de les canyes, amb el tosquet amb fusta de baladre o figuera. Més tard es passà a la construcció en fusta. I fa entre 22 i 24 anys Paco Bessó començà a construir flabiols amb plàstic injectat, que ha afavorit, sobretot, la baixada del seu cost econòmic.

Paco Bessó (2013), un dels constructor de flabiols valencians, explica les diferents fustes amb què construeix els seus flabiols:

«Maple: Variant d'auró. És una fusta blanca. El seu so és considerablement diferent al de plàstic. Al ser de fusta ja es considera un instrument que necessita de més atencions.

Palissandre: També conegut com a palosanto. És una de les millors fustes per a la construcció d'instruments, el seu color és marró fosc i és de gran duresa. Dins de la família dels palissandres hi ha moltes variants i solen anomenar-se segons la seua procedència. Palissandre de Brasil, Amazona, Rio, Índia, Hondures..., i segons el seu color palo rosa, palo violeta, pao ferro... El seu color pot variar fins i tot dins del mateix tauló, el què produeix que no tots els flabiols de palissandre siguen del mateix color, encara que sí de la mateixa qualitat. El seu so és més dolç que l'auró.

Boix: Es tracta d'una fusta de color groguenc, molt dura i que produeix el so més dolç de les tres anteriors, encara que serà precís saber tocar molt bé el flabiol i parar-se a escoltar-lo amb deteniment per notar la diferència entre aquesta i el palissandre. Una de les característiques d'aquesta fusta és la presència de nusos.

Esporàdicament es poden trobar de fustes autòctones com cirerer, olivera, prunera, albercoquer, ginjoler, perera... o es poden fer d'encàrrec enviant la fusta.

Es construeix també de plàstic per tal de fer-ho més assequible als estudiants. Aquests flabiols estan fets amb plàstic alimentari ABS (és apte per a xuplar-lo) i amb un procés d'injecció. Malgrat ser de plàstic el seu so és agradós i la seua afinació bastant fiable».

Un dels problemes que presenten els instruments fets amb plàstic (flautes, flabiols...) és de vegades s'obstrueixen per les gotetes d'aigua que s'adhereixen a les parets del tub. Aquestes gotetes d'aigua són el resultat de la condensació de l'aire humit i calent que entra al tub sonor i que es posa en contacte amb les parets fredes de l'interior de l'instrument. Aquest problema es

pot solucionar amb un bufit fort: les gotetes del pas de l'aire fins el bisell se'n van i torna a sonar bé.

La fusta, en canvi, no té aquest problema ja que aquest material absorbeix la humitat. Ara bé, en fer-ho, la fusta s'eixampla i pot fer disminuir el diàmetre interior del tub. Cada tipus de fusta reacciona d'una manera diferent davant la humitat. Les fustes més dures com les de palissandre o boix a dures penes tindran aquest problema. En canvi, en les fustes més blanques, aquest problema pot ser difícil de solucionar.

Ara bé, les fustes s'acomoden progressivament a la humitat i amb el pas del temps, l'eixamplament de la fusta en fer-la sonar i entrar-hi humitat és cada vegada menor fins a ser pràcticament inexistent. S'aconsella que amb els instruments nous, es faça una progressió de temps d'estudi en els primers dies fins que la fusta s'acostume a la humitat i el calor.

Per als flabiols de fusta, com qualsevol altre instrument de fusta, caldrà tindre una cura especial per al seu manteniment, untant-la de quan en quan amb un oli especial per a la fusta, perquè mantinga totes les seues qualitats amb el pas del temps.

2.3.5. Timbre

El flabiol té un so dolç, agradable, gens estrident, pur. S'assembla al so d'una flauta dolça. Té poca possibilitat de fer matisos sense canviar la seua afinació.

2.4. Com es toca

2.4.1. Digitació

La digitació del flabiol valencià comúment acceptada, com a instrument no transpositor serà la següent, en la qual els forats en negre han d'anar tapats i el forat que queda fora representa el forat de la part posterior:

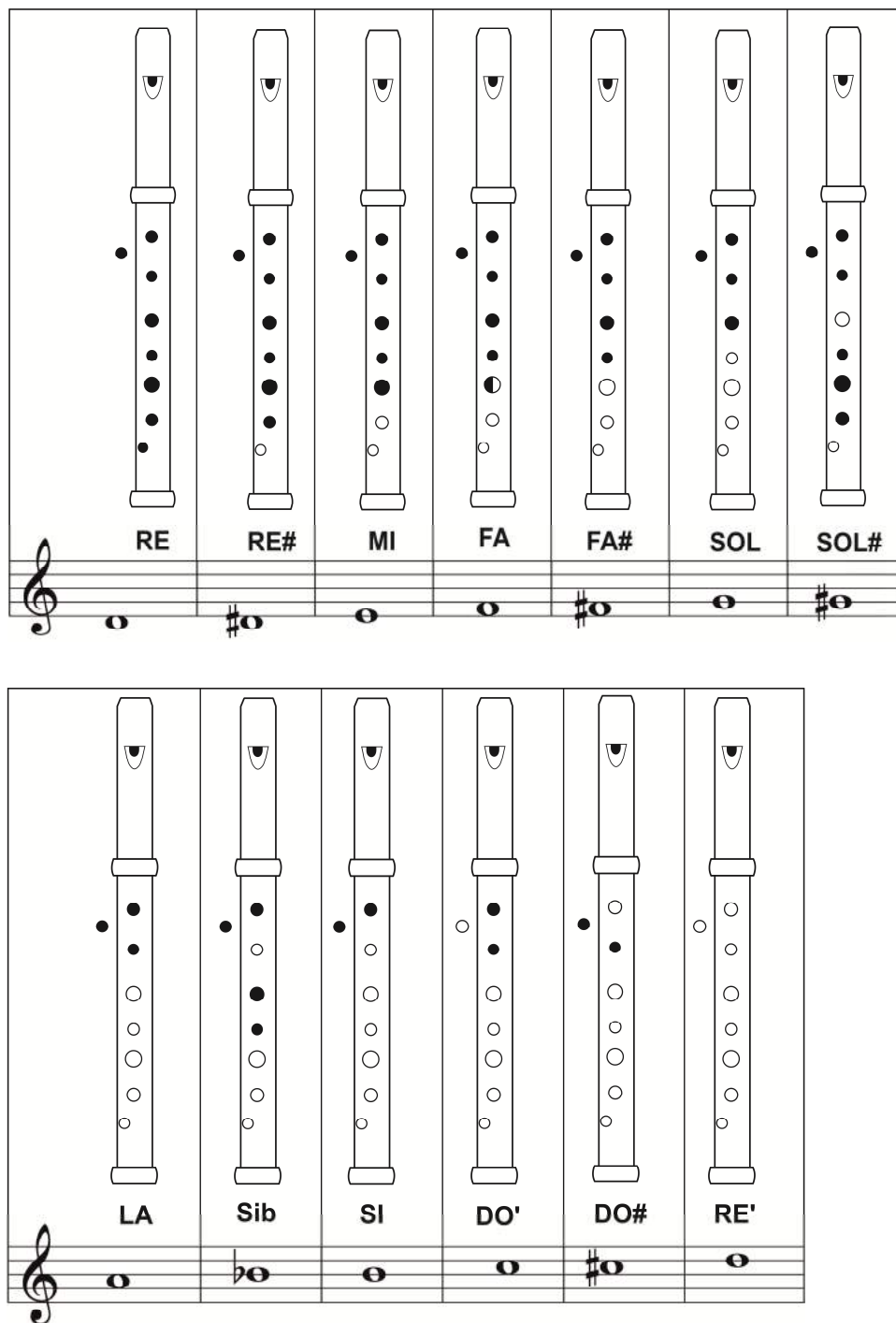

FIGURA 4. Digitació del flabiol.

Per a interpretar una octava més aguda tan sols caldrà tirar-li més aire.
 Per a tocar el flabiol, la mà esquerra anirà dalt i tancarà els tres primers forats amb l'índex, el cor i l'anul·lar, i el forat de la part posterior, amb el polze. La mà dreta se situarà baix i tancarà els altres quatre forats amb l'índex, cor, anul·lar i

menut. El polze de la mà dreta es col·locarà a la part darrera del flabiol a una altura còmoda.

FIGURA5. Posició de les mans

Xavier Ahuir (1989) ens proposa en el seu quadern *Instruments de música tradicionals valencians construïts en canya* una altra digitació on la posició tota tapada seria el Do. Així el flabiol seria instrument transpositor, del segon tipus, abans esmentat en l'apartat 2.3.3., per fer possible l'execució del do:

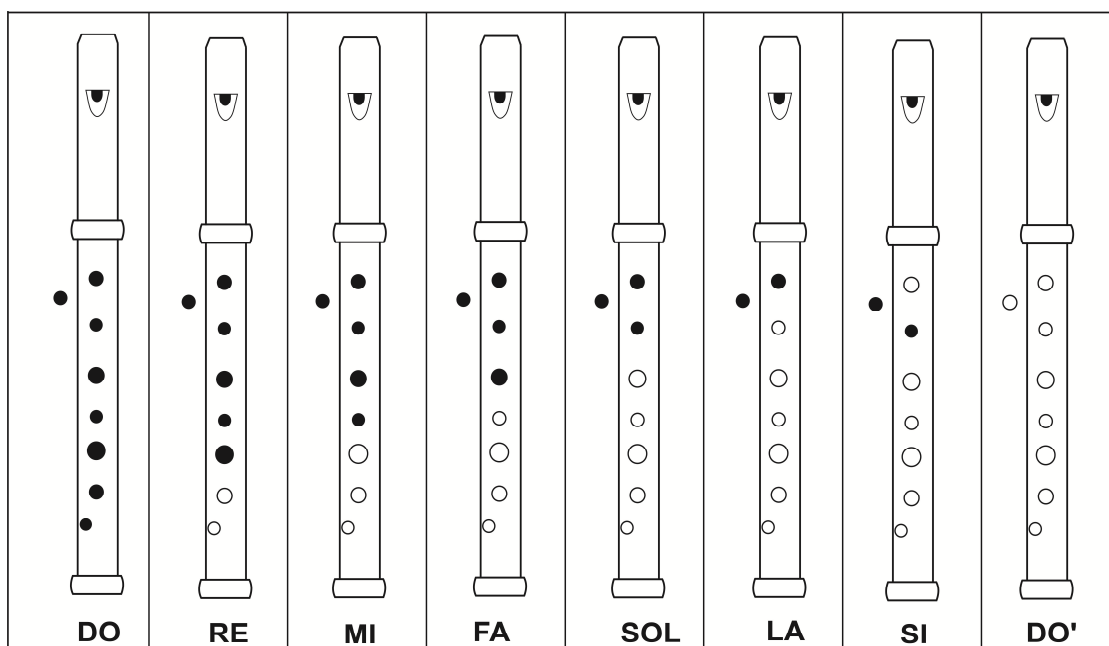

FIGURA 6. Digitació proposada per Xavier Ahuir al quadern *Instruments de música tradicionals valencians construïts en canya* (1989).

2.4.2. Postura

Del cos

La postura adequada per a tocar el flabiol serà aquella amb la qual estiguem més relaxats: esquena recta, asseguts lleugerament a la vora de la cadira, amb muscles i braços relaxats. Els braços no han d'estar apegats al cos, han de fer que el flabiol quede a un angle de 45° respecte al cos.

Si es toca de peu, el cap i l'esquena estaran rectes i els peus lleugerament separats per mantindre bé l'equilibri.

Les mans i els dits

La mà esquerra anirà a la part superior mentre que la dreta anirà a la part inferior. Els orificis es tapen amb el tou dels dits i mai amb la punta. Els dits han d'estar relaxats, lleugerament arquejats i no han de pressionar els orificis. Quan l'orifici no s'haja de tancar, els dits quedaran alçats però no a massa distància.

L'embocadura

Els llavis han de tancar-se entorn l'embocadura del flabiol. El flabiol no arribarà mai a tocar les dents.

En tocar, caldrà tindre en compte que no isca aire per les comissures dels llavis. Per a respirar, s'alçarà el llavi superior, deixant el flabiol recolzat sobre el llavi inferior.

2.4.3. Articulació

Per tal d'emetre un so amb la flauta, o de separar els diferents sons o de provocar ritme sense canviar de nota, s'ha de fer un moviment amb la llengua, un colp suau contra les dents, tal i com si pronunciàrem la síl·laba TU o DU. Amb "TU" l'articulació serà més seca, més clara. Amb "DU", l'articulació serà més suau, donant un aire més *legato*.

2.5. El flabiol escolar

El flabiol escolar és l'últim dels flabiols construïts per Paco Bessó. Té la mateixa morfologia que els seus flabiols de plàstic injectat, però li ha eliminat l'últim forat tonal, amb el qual impossibilita l'execució de la nota re#, però facilita la digitació per als més menuts, ja que, en no utilitzar el dit menut de la mà dreta, és més fàcil passar del re al mi: només cal el moviment d'un dit i no de dos. Així, la digitació d'aquest flabiol quedaria de la següent manera:

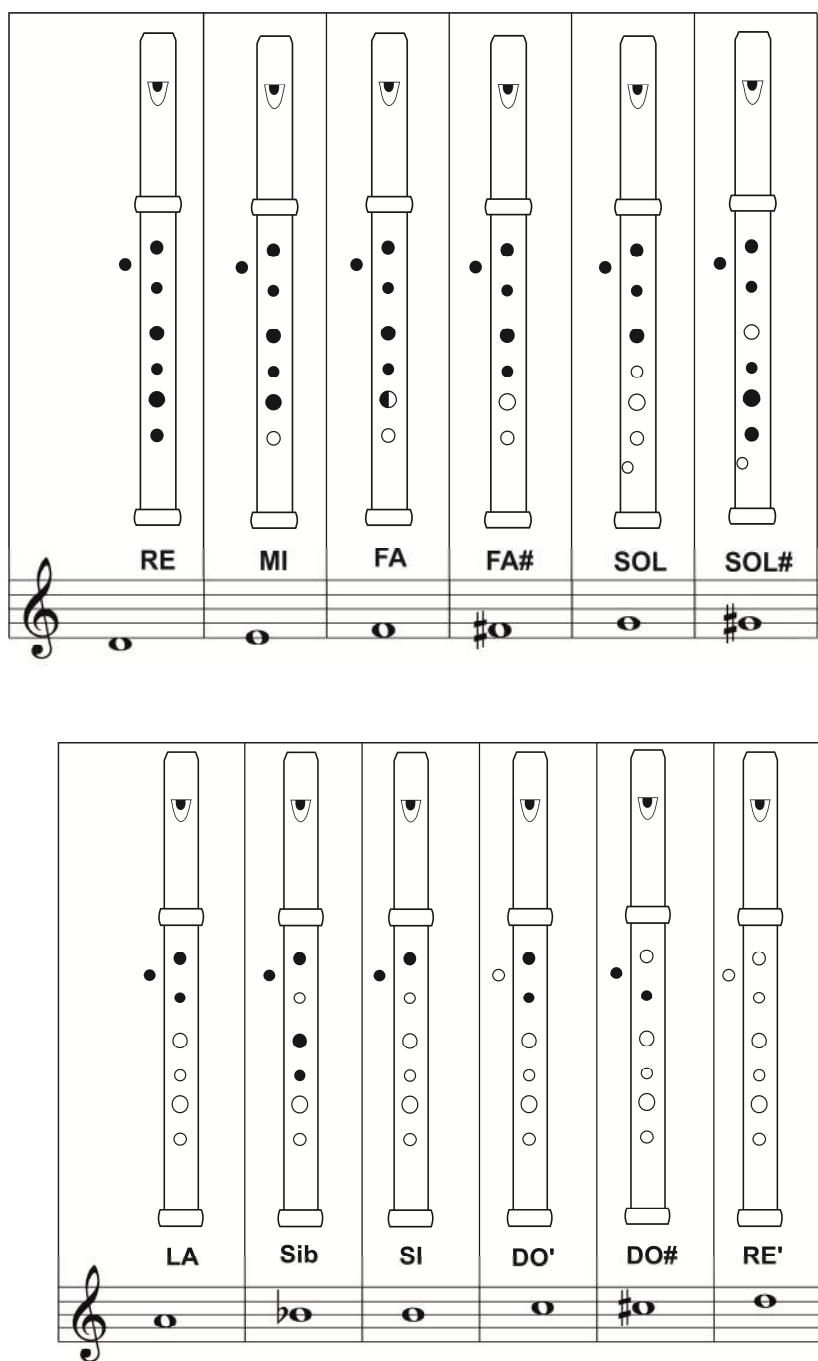

FIGURA 7. Digitació del flabiol escolar.

El fet de no poder executar el re# no és cap problema ja que els alumnes que comencen amb l'estudi d'aquest instrument, especialment els alumnes de Primària a l'escola, no empen aquesta nota.

3. POSSIBILITATS DEL FLABIOL A L'ESCOLA

3.1. Marc legal

L'aprenentatge del flabiol no només persegueix unes finalitats culturals, que són de gran pes i importància, sinó que està també englobada amb el marc legal relatiu a l'educació a la Comunitat Valenciana. Així, al Decret 111/2007 pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Primària a la Comunitat Valenciana podem trobar referències a la interpretació i coneixement de la música, cançons i instruments tradicionals valencians:

OBJECTIUS EDUCACIÓ ARTÍSTICA

- Explorar i conèixer materials i instruments diversos, tenint en compte els tradicionals de la Comunitat valenciana, així com adquirir codis i tècniques específiques dels diferents llenguatges artístics per a utilitzar-los amb fins expressius i comunicatius.

PRIMER CICLE

Continguts:

- Interpretació, individual o col·lectiva, de cançons infantils o populars, amb especial atenció a les cançons tradicionals de la Comunitat Valenciana.

Criteris d'avaluació

- Conèixer i interpretar cançons, danses i jocs tradicionals de la Comunitat Valenciana.

SEGON CICLE

Continguts

- Interpretació en grup de cançons infantils tradicionals de la Comunitat Valenciana.
- Música tradicional de la Comunitat Valenciana.

Criteris d'avaluació

- Memoritzar i interpretar un repertori bàsic de cançons, peces instrumentals i danses.

TERCER CICLE

Continguts

- Interpretació de peces vocals i instrumentals de diferents èpoques i cultures per a distints agrupaments (solista, duo, xicotet i gran grup) i en distints escenaris.
- Interpretació de peces vocals o instrumentals sobre acompanyaments gravats.
- Lectura i interpretació de cançons i peces instrumentals en grau creixent de dificultat.

Criteris d'avaluació

- Reconéixer músiques del medi social i cultural propi i d'altres èpoques i cultures.

3.2. Realitat educativa

Per a poder contestar aquest apartats, s'ha entrevistat a tretze mestres que en el curs 2013/2014 exerceixen de mestres de música en escoles de Primària on el flabiol s'utilitza actualment o s'ha previst el seu ús per al proper curs 2014/2015 .

Les entrevistes tenien quatre preguntes clares:

1. A quin curs vas introduir el flabiol a l'escola?
2. Per què vas decidir introduir-lo?
3. A quina edat/curs comencen els xiquets i xiquetes a tocar el flabiol?
4. Quins materials utilitzes?

A més, s'inclogueren altres preguntes que venien al cas, per completar la informació donada a les preguntes primeres.

3.2.1. On i des de quan s'està duent a terme?

Algunes escoles ja fa uns quants anys que utilitzen el flabiol com a instrument objecte d'aprenentatge a l'aula de música; altres, el present curs 2013/2014 ha estat el primer. Altres escoles tenen pensat implantar-ho el proper curs. Algunes d'aquestes escoles són:

Escola	Des de quin curs?
CEIP Cervantes (Monòver)	2007/2008
CEIP Perputxent (Beniarrés)	2008/2009
CEIP Port de Xàbia (Xàbia)	2008/2009
CEIP Francesc Carròs (La Font d'en Carròs)	2010/2011
CEIP Manuel Bru (Benissa)	2010/2011
CEIP Pare Melchor (Benissa)	2010/2011
CEIP San Roc (Polop)	2010/2011
CEIP San Lorenzo Màrtir (Massalfassar)	2011/2012
CEIP La Xara (La Xara)	2012/2013
CEIP Horta Major (Alcoi)	2013/2014
CEIP Sebastian Elcano (Grau de Castelló)	2013/2014
CEIP Rajoletes (Sant Joan d'Alacant)	2014/2015 (pròxim curs escolar)
CEIP Rei en Jaume (Tavernes Blanques)	2014/2015 (pròxim curs escolar)

Cal dir que una de les mestres entrevistades mencionà que fa uns 20 anys (a primeries dels 1990), quan ella anava a l'escola, al CEIP Ausiàs March de Llutxent, ja estudiaven flabiol a l'escola. El seu mestre era dolçainer i va fer que tots els alumnes es compraren un flabiol que hi havia de plàstic color groguenc, per a aprendre a tocar-lo. El repertori que tocaven eren partitures de dolçaina o d'elaboració del seu professor.

3.2.2. Amb quins materials es treballa?

Els mestres entrevistats utilitzen els següents materials:

- De creació pròpia
- Materials oferits per Paco Bessó a la seua pàgina web <http://pacobeso.net/home2/el-flabiol-valencia-besso/>
- Quadern de música Flabiol, de l'editorial Bromera (Pons, 2013)
- Partitures de dolçaina
- En els primers cursos, on s'estudien notes que corresponen a la mateixa digitació que la flauta dolça, també utilitzen partitures de llibres de text o quaderns escolar per a l'aprenentatge d'aquesta.

- Adaptacions pròpies de cançons populars, d'altres tradicions o clàssiques.

3.2.3. A quina edat comencen a treballar el flabiol?

Els mestres entrevistats tenien diferents criteris quant a quina edat comencen a treballar el flabiol. Així, depenent d'escola, els alumnes comencen a una edat o a una altra:

- Una de les escoles comença al curs de segon de primària, tot i que la mestra només treballa notes de la mà esquerra (sol, la, si)
- Sis escoles comencen en tercer de primària.
- Dues escoles comencen en quart de primària.
- Tres escoles comencen en cinqué de primària.
- En una de les escoles que començarà el curs que ve (2014/2015) el flabiol, el mestre encara no sap si començarà en tercer o en cinqué de primària.

3.3. Per què el flabiol a l'escola?

1) Pedagogs

Alguns dels grans pedagogs musicals com Kodály o Orff ja defensaven que la millor manera d'aprendre música era a partir d'allò més bàsic i proper al xiquet, allò que poguera manejar i reconèixer.

Zoltán Kodály (1882-1967) manifestava, tal i com indica Pilar Pascual (Pascual, 2002) que:

“tots els xiquets han d'aprendre primer la seua llengua materna musical i, d'aquesta manera, accedir al llenguatge universal de la música. Accedir a allò últim sense el reconeixement de la llengua materna és equivocar el vertader valor pedagògic de la música: educar-se com a persona”.

Així, el seu mètode es basa en el cant de la música popular a partir del qual el xiquet aprén a llegir i escriure música com si es tractara de la seua llengua materna.

El sistema de Kodály proposa l'ús de cançons populars i tradicionals que els alumnes ja coneguen per a aprendre solfeig. D'aquesta manera la motivació de l'alumne augmenta considerablement. Si, a més, aquestes cançons que l'alumne pot solfejar, fem possible que també les interprete instrumentalment amb el flabiol, la motivació de l'alumne o alumna serà màxima.

Carl Orff (1895-1982), per la seua banda, el que va fer va ser arrimar els instruments a l'educació musical dels xiquets. Va intentar traslladar els instruments de l'orquestra a l'escola, creant així el conegut "Instrumentari Orff", consistent en instruments de plaques (xil·lòfons, metal·lòfons, carillons...), instruments de xicoteta percussió (caixa xinesa, triangle, claus...) i l'ús de la flauta dolça alemanya com a instrument melòdic.

Orff considerava que descobrir en la flauta melodies conegudes seria un bon aliat per al desenvolupament auditiu i es podrien introduir algunes nocions, les més elementals, de solfeig (González&Sanuy, 1970). La seua intenció era completar l'educació musical des de la infància mitjançant l'ús d'instruments.

Orff escollí la flauta dolça alemanya per ser adequada per a l'ensenyament musical dels xiquets per les seues característiques, i la més propera a la seua cultura.

Si tenim en compte allò que ens ensenya Kodály (ús de les cançons populars com a llengua materna musical del xiquet) i el que ens transmet Orff (ús d'instruments per a una completa formació musical) ens adonarem que el flabiol compleix ambdós requisits.

2) Patrimoni cultural

Amb el flabiol es contribueix a recuperar, mantindre i enfortir el nostre ampli i ric patrimoni musical propi que tenim:

- En primer lloc suposaria la recuperació d'aquest instrument popular valencià que, llevat d'un ús de pur ensinistament dels dolçainers, ha caigut en desús i, per tant en quasi desconeixement.
- La possibilitat d'interpretar el mateix repertori que la dolçaina, instrument purament tradicional valencià, encarregat d'interpretar la música popular valenciana, ja que ambdós instruments comparteixen la mateixa digitació. Com diu Paco Bessó (Bessó, s.d., recuperat de <http://www.audioart-ediciones.com/entrevistas-y-testimonios/index.html>):

«al tindre el flabiol valencià la mateixa digitació que la xirimita o la dolçaina facilita interpretar fàcilment eixa música tradicional valencià molt més que la flauta dolça alemanya o altres instruments que estan pensats per a tocar fàcilment altra música centreeuropea».

- Com diu Imma Palop :

«La utilització d'instruments autòctons suposa una mostra d'arrelament al territori on es viu, i la convicció que, en un món globalitzat i homogeneïtzador com l'actual, apropiat-se de les

arrels és la millor manera de poder entendre, i per tant respectar, les benvingudes diferències existents entre diferents cultures» (Palop, s.d., recuperat de <http://www.audioart-ediciones.com/entrevistas-y-testimonios/index.html>) .

- Facilitat per a interpretar amb un instrument les cançons populars infantils valencianes, ja que, degut a la morfologia de l'instrument, aquest esdevé la ferramenta idònia per a fer-ho: la tònica de l'escala que interpreta el flabiol (sol) es troba al mig, la qual cosa facilita la interpretació de les cançons populars, que solen desenvolupar-se al voltant de la tònica.
- «El gran avantatge que té el flabiol és que encaixa d'una forma molt directa amb la tessitura del repertori de moltes de les cançons i més enllà de les cançons també de les tocatges de música instrumental valenciana» (Pastor, s.d. recuperat de <http://www.audioart-ediciones.com/entrevistas-y-testimonios/index.html>).

3) Què opinen els Mestres?

A la pregunta de “per què vas decidir introduir-lo?” feta als mestres entrevistats, les respostes ofereixen diferents opinions:

- És més proper a la música valenciana, més nostre. La flauta és d'origen alemany.
- Per fomentar la música valenciana i tradicional. El flabiol és l'instrument més adequat transmetre el nostre folklore.
- Per a que no desaparega un instrument popular nostre ni les nostres cançons populars i tradicionals. El flabiol és el que les pot tocar millor. Amb la flauta dolça s'han de transportar les cançons populars i aleshores queden a massa greus o massa agudes per a tocar-les amb comoditat.
- És més dolç que la flauta dolça, especialment en els aguts. Això també repercuteix en la salut auditiva tant del mestre com dels alumnes.
- Els xiquets obtenen més bagatge musical i tradicional del que podem aconseguir amb la flauta dolça.
- És un instrument melòdic tant o més vàlid que la flauta dolça, compatible amb el que nosaltres treballem a classe.
- Tocar aquelles cançons tradicionals nostres que estan escrites per a dolçaina, per a no haver de transportar-les.
- Es pot tocar repertori de dolçaina.
- La major part del repertori escolar i tradicional comença amb un anacrusi que va de dominant a tònica. En tindre la tònica al mig, facilita l'execució de les cançons.

- Possibilita el tocar després la dolçaina, ja que la digitació és la mateixa.
- La resta del repertori Orff de l'aula (xil·lòfons, metal·lòfons) és fàcil d'adaptar al flabiol per a fer instrumentacions. Només cal canviar el fa o el do a sostinguts.
- Amb el flabiol també pots tocar altre tipus de música, música d'altres tradicions i països...

QUANT ALS ORIFICIS:

- Al flabiol escolar el dit menut no cal utilitzar-lo, que per als xiquets és el més difícil de manejar.
- Té els orificis més grans que la flauta dolça, que facilita al tacte dels xiquets, que els poden trobar abans. Cal mencionar que no tots els mestres estan d'acord amb aquesta afirmació ja que hi ha qui considera que alguns dels orificis del flabiol són massa grans i els xiquets tenen dificultats per poder-los tapar.
- Els aguts són més fàcils de sonar per als xiquets que en la flauta dolça. No cal tapar mitjos orificis per a fer-los.
- En la flauta dolça les notes més greus, do i re, costen molt de tapar i d'obtenir un so de qualitat. En el flabiol no passa, especialment en el flabiol escolar, on l'últim forat està eliminat.

4. FLABIOL O FLAUTA DOLÇA?

4.1. La flauta com a instrument generalitzat a les escoles valencianes i espanyoles d'Educació Primària.

A la primera meitat del segle XX, la flauta dolça barroca, que a penes era utilitzada, va tindre un resorgit interés entre músics, docents i pedagogs musicals. La millora de l'instrument, en comparació al model barroc, va afavorir que mestres com Edgar Hunt a Londres o Jean Henry a Sartrouville (França) la començaren a utilitzar dins les aules escolars.

Així, a la segona meitat del segle XX, la flauta dolça començà a introduir-se poc a poc en les escoles d'Alemanya, Suïssa, França, Anglaterra, Noruega, Suècia, Holanda, Bèlgica, Hongria, Espanya i altres països no europeus.

A Espanya, fins a l'arribada de la EGB (Educación General Básica), la flauta no estava present a les escoles, doncs la música tenia un paper secundari, ornamental, i era impartida pels mestres ordinaris. Però a partir del 1970, la EGB inclogué l'estudi de la flauta dolça per als cursos superiors (6é, 7é i 8é), tot i que no definia nivell a abastar ni metodologia emprada.

Amb l'arribada de la LOGSE (Llei Orgànica d'Ordenació General del Sistema Educatiu) el 1990, la música cobrà importància a l'escola. L'article 16 del capítol 2, expressa clarament que la música en l'Educació Primària ha de ser impartida per Mestres amb l'especialització corresponent. Els blocs de continguts d'Educació Artística es dividien en cinc, i el quart estava dedicat al *Cant, expressió vocal i instrumental*. La flauta dolça i la interpretació instrumental apareixia com a concepte i com a procediment al segon i tercer cicle de Primària.

Amb la LOE (Llei Orgànica d'Educació), i el Real Decret 1513/2006 pel qual s'estableixen els ensenyaments mínims de l'Educació Primària, la pràctica instrumental queda patent en els continguts del primer i segon cicle. No obstant, la flauta dolça no es menciona en cap lloc.

Tampoc ho fa el Decret 111/2007 pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Primària a la Comunitat Valenciana, la qual cosa ha permés una major flexibilitat quant als instruments a utilitzar a l'aula i ha possibilitat la introducció del flabiol a les escoles valencianes.

4.2. Característiques comunes als dos instruments

- Són instruments de maneig senzill i execució fàcil.
- Amb la construcció de plàstic, el cost és assequible per a les famílies.

- Permeten satisfacció des dels inicis del seu estudi: en poc de temps, els alumnes aconsegueixen agafar un nivell suficient per tocar xicotetes peces i melodies.
- La possibilitat que l'instrument siga de cada alumne, i que aquest siga menut i fàcil d transportar, facilita l'estudi d'aquest a casa, de manera individual, accelerant així el procés d'aprenentatge en grup, com se sol fer a les escoles.
- Faciliten l'aprenentatge d'altres instruments de vent, ja que les posicions de tots aquests, són semblants. A més, el treball fet a l'escola, de control respiratori, de columna d'aire, de treball per a la independència de dits, facilitarà l'alumne que vulga, en un futur, tocar un altre instrument.
- Resulta apropiat per a l'educació de l'oïda, ja que són instrument afinats correctament.

4.3. Diferències entre ambdós instruments

- Notes greus

Quant a morfologia, el flabiol disposa de dues orelles harmòniques que faciliten l'execució de les notes més greus. Així, el primer, que les notes greus seran més fàcils d'executar que en la flauta dolça. En canvi, la flauta presenta més dificultats per a emetre els sons més greus.

- Ubicació de la tònica

Com s'ha explicat abans, en tenir el flabiol la tònica de l'escala natural d'aquest (Sol Major) en la posició digital intermitja, facilita l'execució de moltes cançons, especialment aquelles utilitzades en l'educació musical infantil, que solen situar-se al voltant de la tònica.

En canvi, la tònica de l'escala natural que componen les notes de la flauta dolça (Do Major) se situa en la nota més baixa que aquesta pot fer. És a dir, que la tònica és difícil d'emetre. Açò suposa un inconvenient quant a que les cançons populars i no populars solen estar compostades al voltant de la tònica.

- Armadura

Com que l'escala natural del flabiol és Sol Major, a l'armadura, per regla general, haurà d'haver-hi un sostingut. En canvi, en les partitures de flauta dolça, no hi haurà cap alteració a l'armadura. Per als més menuts, el més natural és començar a tocar un instrument sense cap armadura, doncs l'escala de Do Major és la primera que s'utilitza a l'escola.

Tanmateix, no és cap inconvenient començar amb el flabiol perquè l'aprenentatge d'aquest es pot fer de la mateixa manera que la flauta, deixant l'explicació de l'existència d'un sostingut a l'armadura per a més tard.

- Interpretació en grup

Ambdós instruments es poden treballar en grup, ja que les dificultats tècniques amb què es pot trobar l'alumne poden ser poques i fàcils de resoldre malgrat la interpretació conjunta. Però cal remarcar una diferència entre flabiol i flauta.

L'existència de flautes dolces de plàstic de diferents models, alguns d'ells fabricats com a joguets més que com a instruments musicals, provoca una disparitat molt gran de flautes dins els alumnes d'una mateixa classe. Açò afectarà a l'afinació de les cançons amb les consegüents conseqüències d'una mala educació auditiva per part dels alumnes, d'una tensió sonora que deixa els alumnes gaudir del seu treball, etc.

Com que, de moment, només existeix un sol model de flabiol valencià de plàstic injectat, que, per tema econòmic, seria el més adequat per a l'aprenentatge a l'escola, se solucionarien temes d'afinació ja que tots sonarien igual.

- Execució cromàtica

L'execució de cromatismes és possible en ambdós instruments, però amb dificultats per a algunes notes. En el cas de la flauta dolça, cada nota cromàtica té una posició diferent llevat del do# i el re# greus, on s'ha de destapar mig orifici, cosa complicada pel tamany menut d'aquests, que dificulta la seua execució. El flabiol té la dificultat en l'execució del fa natural, ja que aquest no té una posició definida (es fa tapant mig orifici), i l'afinació d'aquest sol ser bastant inestable.

- Acompanyament amb altres instruments

L'acompanyament amb altres instruments de la classe és possible tant amb la flauta dolça com amb el flabiol. Únicament caldria tindre en compte en els instruments de placa (xil·lòfons, metal·lòfons, carillons...) de col·locar-hi la placa del fa sostingut, en comptes del fa natural.

- Música popular

El flabiol va, essencialment, lligat a la música popular. Les cançons tradicional haurien de ser el primer eix de treball amb el flabiol (no

deixant de banda altre tipus de música). Com que la digitació del flabiol i la dolçaina es corresponen, no hi ha cap problema perquè el flabiol puga interpretar tota aquella música popular i tradicional que ha estat escrita per a poder ser interpretada amb la dolçaina. Cal dir, però, que el flabiol és capaç també d'interpretar qualsevol altre tipus de música.

La flauta dolça, de tradició alemanya, no està dissenyada per a la interpretació de música amb les característiques que la música tradicional valenciana presenta. Tot i això, no ho impossibilita ja que es poden fer arranjaments fàcils.

- Repercussió social

Arrelant la música popular i l'ús del flabiol entre els xiquets valencians, trobaran una utilitat externa a l'escola de l'assignatura de música: aquelles cançons apreses a l'escola les podran escoltar, reconèixer i veure el seu ús en directe en les festes de poble i carrer, ja que són les peces que toca habitualment la dolçaina.

La flauta dolça, en canvi, malgrat que s'està estudiant a les escoles espanyoles des de fa almenys 20 anys, no ha tingut cap repercussió social: s'ha quedat per i per a l'escola, no arribant a integrar-se en cap ús extern a aquesta. Es veu únicament com una ferramenta educativa.

- Identitat

En un globalitzat, estandarditzat, on allò propi de cada terra està esdevenint quasi desconegut, la introducció del flabiol a l'escola dóna un impuls, no només a la recuperació d'aquest instrument tradicional valencià, quasi desconegut entre la gent, sinó que a més, contribueix a la formació d'un signe d'identitat col·lectiva entre els xiquets valencians, un sentiment de pertinença a una cultura que té els seus costums i tradicions propis que la diferencien d'altres cultures.

La flauta dolça, pel fet de ser un instrument internacional no permet aquest sentiment de pertinença a un grup i una cultura, amb una música pròpia.

Taula resum de les diferències.

	FLAUTA DOLÇA	FLABIOL
Notes greus	Presenta dificultats	Fàcil gràcies a les dues orelles harmòniques
Ubicació de la tònica	A la posició més greu	Al bell mig de l'instrument
Armadura	Cap alteració a l'armadura	Un sostingut a l'armadura
Interpretació en grup	Normalment amb desafinació deguda a la varietat d'instruments	Afinació, deguda a l'existència d'un sol model de flabiols
Execució cromàtica	Possible, però amb greus dificultats per afinar el do# i el re# greus.	Possible, però amb greus dificultats per afinar fa natural
Acompanyament amb altres instruments	Possible	Possible. Cal tenir en compte l'armadura.
Música popular	Possible	Possible, adequada, recomanable.
Repercussió social	Poca	Molta
Identitat	No contribueix	Contribueix a la identitat amb una cultura, la nostra.

5. MATERIALS DE TREBALL

Els materials per tal de treballar el flabiol a l'escola, ara per ara, no són molt extensos, raó per la qual hi ha molts mestres que no tenen molt clar el fet d'implantar el flabiol a l'escola.

Però, en desconeixement de molts d'ells, existeixen almenys quatre publicacions dedicades a la interpretació amb el flabiol, tres d'elles especialment per al treball a les aules escolars.

A continuació, s'exposen aquestos quatre materials i s'explica i analitza el seu contingut.

5.1. Materials existents

5.1.1. Canta, toca i balla

El projecte "Canta, toca i balla" és un grup de 14 quaderns de partitures creades expressament per al flabiol tot i que es poden utilitzar per altres instruments. David Reig Delhom és l'autor dels arranjaments, així com l'interpret de tots els instruments enregistrats per a fer l'àudio. Rafa Monllor Garcia és el tècnic de so d'AUDIOART, l'empresa que ha fet possible l'edició d'aquestos quaderns.

Les melodies estan classificades en:

- **Cançons.** Hi ha huit quaderns de cançons. Inclouen les partitures de cançons populars i tradicionals que es poden cantar i/o tocar.
- **Dances i balls.** Hi ha tres quaderns de dances i balls populars.
- **Nadales.** Hi ha tres quaderns de nadales tradicionals.

Cadascun dels quaderns està compostat de 12 cançons.

A cada quadern s'hi troben les melodies d'aquestes 12 cançons. Les melodies, van acompanyades de la lletra de la cançó (en cas de tindre'n) i els acords corresponents per a acompanyar-les, amb la nomenclatura anglosaxona.

David Reig ens ofereix també una instrumentació per a cada una de les cançons. Aquesta instrumentació està feta per a l'instrumental Orff, el que solem trobar a les aules escolars i l'harmonització es caracteritza per ser senzilla, basada amb obstinats per a adequar-la al nivell de l'alumnat que ha d'interpretar-la.

Cada quadern inclou referències de discografia i bibliografia, així com un CD-rom que conté:

- Partitura –guió de totes les veus (flabiol i acompanyament instrumental).

- Partitures individuals de cadascun dels instruments.
- Lletres de la cançó en valencià, castellà i anglès.
- Àudios de la cançó amb dues versions: una completa i l'altra sense la melodia. Només hi ha l'acompanyament instrumental perquè la melodia puga ser interpretada sobre aquest.

A més a més, a la web <http://www.audoart-ediciones.com/> David ofereix una explicació extensa del projecte “Canta, toca balla”, acompanyats d'uns textos de presentació de Josep Vicent Frechina i d'Immaculada Palop Sancho.

També s'hi poden trobar les entrevistes fetes a mestres i representants de la cultura musical valenciana on es parla del folklore valencià i de l'ús del flabiol.

En aquesta web, podem trobar més informació sobre cadascuna de les cançons que componen els 14 quaderns de “Canta, toca i balla”. De cada cançó, David Reig ens fa un anàlisi, en la qual indica:

- L'àmbit melòdic en què es troba
- La tonalitat o tonalitats de la cançó
- El compàs o compassos amb què està
- Les estructures rítmiques que hi apareixen.

També ens indica d'on ha obtingut la cançó. Les fonts de les cançons utilitzades per David Reig són:

- De tradició oral
- Llibres (indica el títol, l'autor, l'editorial i l'any de publicació)
- CDs de música (indica el nom de l'àlbum i del grup o cantant)
- Revista “Caramella”
- Recull de cançons de Paco Bessó
- Altres tipus de fonts. A cada cas, s'indica exactament d'on s'ha après o trobat la cançó.

A la pàgina web abans esmentada podem trobar, a més, un vídeo de cada cançó, en el qual apareix David Reig tot sol interpretant la cançó o acompanyat per algun cantant, autor o representant de la música valenciana.

5.1.2. Quadern de música “Flabiol”

El quadern de música “Flabiol”, de l’Editorial Bromera, és potser el de més recent publicació fins al moment (2013). L’autor es Josep Pons i la interpretació de les peces musicals que acompanyen el quadern corre a càrrec de Rafa Gisbert i del mateix Josep Pons.

El quadern inclou partitures per a ser interpretades pel flabiol. Són:

- Cançons populars valencianes
- Cançons pròpies de l’autor
- Cançons tradicionals catalanes i basques
- Altres estils de música (blues, swing...)
- Una cançó medieval, d’autor italià.

El quadern va presentant les notes del flabiol amb el següent ordre:

Si – la – sol – fa# - mi – re – do’ – re’ – mi’

A cada nota nova, hi ha uns exercicis previs a la interpretació de partitures, on es practica la nota sola o l’execució d’interval amb la nota nova i les ja apreses anteriorment.

Al quadern es pot trobar també altres tipus d’exercicis:

- De llenguatge musical
- Explicacions de teoria musical
- Explicacions-activitats perquè els alumnes coneguen altres conceptes, com els instruments que componen la bateria, les parts d’un tabal i una dolçaina, el nom d’alguns instruments de la rondalla, quins instruments formen un quartet de corda, etc.
- Proposta d’instrumentacions o acompanyament rítmic per a algunes de les cançons.

El quadern s’acompanya amb un CD-rom on hi ha l’àudio de cadascuna de les cançons amb dues versions: una sencera i l’altra sense la melodia: només hi ha l’acompanyament instrumental perquè la melodia pugui ser interpretada sobre aquest.

5.1.3. Cançons infantils per a flabiol valencià

Les Cançons infantils per a flabiol valencià és un mètode de flabiol escolar creat per Paco Bessó i que es pot trobar a la pàgina web www.pacobesso-net. En s'ofereix un recull de cançons populars i tradicionals valencianes, la majoria d'elles infantils, recopilades per l'autor de la pàgina web per tal d'oferir una possibilitat de treball del flabiol a l'escola. També s'inclou una única cançó d'autor, corresponent a la melodia principal d'"*El matí*", la primera part de *Peer Gynt*, obra d'Edvard Grieg.

Hi ha 108 cançons populars, cada una d'elles en un arxiu pdf descarregable lliurement i gratuïtament agrupades en 10 nivells de dificultats segons l'interval de notes que utilitza. A cada nivell hi ha un nombre diferent de cançons:

Interval	Nombre de cançons
SOL-LA	1
SOL-SI	3
FA#-LA	2
FA#-SI	14
MI-SI	9
RE-SOL	5
RE-LA	4
RE-SI	30
RE-DO'	11
RE-RE'	29

Així, podem veure que la progressió d'ensenyament de notes utilitzat és:

Sol – la – si – fa# - mi – re – do - re'
--

A mesura que es va augmentat de nivell de dificultat per major interval de notes utilitzat, també s'augmenta el nivell de dificultat del llenguatge musical. Així, veiem com a cada nivell apareixen figures i estructures noves, i altres elements del llenguatge musical, que s'afegeixen a les ja aparegudes al nivell abans.

Interval	Figures utilitzades
SOL-LA	
SOL-SI	Les anteriors i
FA#-LA	Les anteriors i l'ús de l'anacrusi
FA#-SI	Les anteriors i També l'ús del compàs de 6/8, l'ús de lligadures de prolongació i les caselles de primera i segona en la barra de repetició.
MI-SI	Les anterior i l'ús del compàs de 3/4
RE-SOL	Les anteriors
RE-LA	Les anteriors
RE-SI	Les anteriors i , utilitzant aquestes figures dins el compàs de 6/8. També l'ús de cançons a dues veus i cançons a cànon.
RE-DO'	Les anteriors
RE-RE'	Les anteriors

5.1.4. Mètode elemental de flabiol valencià

Aquest mètode, del qual Paco Bessó també n'és l'autor, en realitat s'anomena "Mètode elemental de flabiol valencià o de xirimita-dolçaina", doncs serveix d'igual manera per a un o altre instrument. No és un mètode creat per a treballar-lo a l'escola, però igualment en podria servir, bé sencer, bé alguna part seleccionada pel mestre.

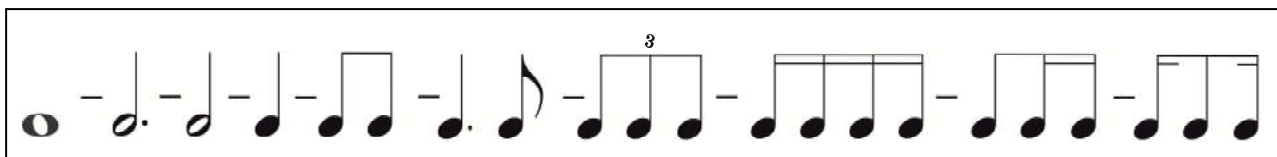
El mètode conté 37 pàgines amb 202 exercicis de dificultat creixent.

La progressió de notes que utilitza és el següent:

Sol – la – fa # - mi – si – re – do' – re' – do#'

Amb les primeres notes (sol, la, fa#, mi, si), les partitures mostrades són purs exercicis per al control de l'aire, la interpretació neta de notes, el control de moviments de dits en l'execució dels diferents intervals... però a partir de l'exercici 44, quan ja s'han treballat les notes sol, la, fa#, mi i si, comencen a haver-hi cançons, populars i tradicionals per practicar aquestes notes. Tot i això, a cada nova nota que es presenta, hi ha primer uns exercicis per treballar-la abans de posar cançons.

La progressió de figures rítmiques és la següent:

5.1.5. Altres

A la pàgina web de Paco Bessó www.pacobesso.net podem trobar també dos materials més.

a) Nadalenques

Un recull de nades, populars, tradicionals o extretes del *Cancionero Musical de la provincia de Valencia*, tant en valencià com en castellà, de les qual hi ha els arranjaments fets per Bessó per tal que puguin ser tocades en flabiol.

Les tonalitats emprades són SolM, ReM, i una peça amb Sib M.

Les peces es troben en els compassos de 2/4, 3/4, 3/8 i 6/8.

Els ritmes són fàcils, típics de les nadalenques populars.

b) Arranjaments per a flabiol valencià i orquestra escolar.

Un recull d'un total de 10 peces populars, arranjades per David Reig per a ser tocades amb flabiol valencià i orquestra escolar (instrumentari Orff).

6. QUÈ OPINEN ELS PROFESSIONALS?

En aquest apartat s'ha entrevistat a quatre grans professionals de la seua feina: Paco Bessó, David Reig, Josep Pons i Xavi Richart. Per a cadascun d'ells, s'adjunta la biografia, que justifica la seua aportació al món de la música tradicional valenciana, la dolçaina, el flabiol i/o influència en l'àmbit escolar.

6.1. Paco Bessó

Des de ben jove rep classes de música relacionada amb el folklore musical valencià. Aquesta formació musical popular la va combinant amb estudis al Conservatori Superior de València, en l'especialitat de clarinet.

Fa de tabaleta de Raimon Galiana des de 1978, sent membre junt a ell del "Col·lectiu de dolçainers La Moma" i de l'Esbart lo Peuuet, la qual cosa li permet aprendre l'ofici de xirimiter tradicional, així com tindre una formació de la cultura popular tradicional valenciana basada en la pràctica del carrer i la relació amb tot tipus de festa.

Ha impartit classes de xirimita i tabalet des de l'any 1981 a València, Borbotó, Callosa d'en Sarrià, Dénia, Xàbia, Benissa, Benidorm, Alfàs del Pi i Calp. Ha creat les escoles de xirimita i tabalet de Callosa d'en Sarrià, Benidorm, L'Alfàs del Pi, Dénia i Xàbia.

Ha dirigit diverses colles: "El Carellot" de Calp, "Colla de Xirimiters de la Marina".

També ha estat mestre de danses tradicionals valencianes des del 1988 en nombroses ocasions: en associacions, grups de danses, col·legis i instituts de secundària, a dames i reines de festes municipals...

L'any 2010 crea l'escola de cant d'estil valencià a l'Alfàs del Pi.

Ha participat i col·laborat en diferents conferències i exposicions sobre música popular, el folklore musical valencià, i el flabiol valencià arreu del nostre territori.

Ha participat en la grabació d'almenys 17 discs (incloent LP i cintes), tots relacionats amb la música popular valenciana.

Com a lutier i constructor d'instruments, cal destacar que Des de finals dels anys setanta s'ha preocupat per la construcció i/o millora dels instruments populars, com el tabalet, el flabiol valencià, el flabiol de gralla o la dolçaina.

Des de 1989, junt a Raimon Galiana es preocupa del perfeccionament del Flabiol Valencià i el fa evolucionar fins aconseguir un instrument perfectament afinat, i que a hores d'ara s'ha fet imprescindible a totes les escoles de xirimita.

L'any 1995 fa el flabiol valencià de plàstic amb la intenció de que s'introdueixca a les escoles de primària i secundària, cosa que s'aconsegueix en algunes escoles.

El 2007, fa la xirimita-dolçaina de resina-plàstica injectada Bessó, instrument que revoluciona el món de la xirimita-dolçaina.

ENTREVISTA A PACO BESSÓ

Per què et vas interessar en el flabiol? En la seua construcció, crear materials, difondre el seu coneixement i el seu ús...

L'interès per el perfeccionament del flabiol ens va sorgir quan allà a finals dels anys 70 vam començar a crear escoles de dolçaina i vam trobar el problema que els flabiols de canya, cadascun afinava diferent depenent del grossor de la canya. Aleshores vam provar a fer-los en canonada de pvc, cosa que era similar quant a la forma a una canya i molt prompte vam aconseguir una afinació bastant compensada entre ells, cosa que ens facilitava les classes conjuntes dels alumnes que començaven a estudiar amb la intenció de passar a la xirimita o dolçaina a continuació.

Com que el pvc no deixava de ser un tros de canonada, vam provar a fer-los de fusta ajudats pel torner Francisco Aliaga, per acabar fent-los jo mateix per assegurar que el procés de construcció fora l'adequat. Finalment i pensant en la incorporació del flabiol a les escoles de primària i secundària, els vam fer de plàstic injectat, perquè fora més assequible el preu, aconseguint un flabiol valencià econòmic i amb un so i una afinació molt acceptable.

Per què creus que el flabiol és l'instrument més adequat per a les escoles? I per què creus que hi ha mestres que són tan reticents a canviar?

A partir d'ací és quan vam pensar que seria un bon instrument per a que els nostres xiquets estudiaren música al col·legis amb el flabiol, ja que coneixíem l'evolució de la flauta barroca vers la flauta dolça aconseguida per Karl Orff (perquè els xiquets alemanys tocaren fàcilment la música centro europea) i les teories de Zoltan Kodaly, dos musics de reconegut prestigi, pares de la pedagogia musical del segle XX i que tenien la teoria de que els xiquets haurien d'aprendre música a partir de la seua música materna. Per altra banda, la dolçaina és l'instrument melòdic solista per excel·lència al País Valencià, cosa que fa que el flabiol, donada la seua semblança amb la dolçaina pel que fa a la digitació i disposició de l'escala, siga l'instrument ideal perquè els xiquets valencians toquen melodies

populars i/o tradicionals valencianes fàcilment, cosa que recomanaven els dos musicòlegs abans esmentats.

A tots els mestres que els he preguntat que els pareixeria l'entrada del flabiol a les escoles de primària per facilitar que els xiquets toquen música del seu entorn cultural ens han contestat que els pareix molt bona idea, però, el que els frena una mica a l'hora de prendre la decisió de canviar d'instrument és la manca de materials publicats i la gran quantitat de materials que hi ha per a la flauta dolça. Per altra banda, que els llibres de text de música a l'escola tots estan fets pensant amb la flauta dolça alemanya, de manera que el mestre que decideix fer servir el flabiol valencià al *cole*, ha de fer-se el programa curricular de cada curs i elaborar-se els seus materials i és més còmode tirar mà dels materials ja publicats per a la flauta alemanya.

Ara amb la publicació feta per Josep Pons Martí i Rafael Gisbert Balaguer en Edicions Bromera "Flabiol", pensat per als cursos de Primària i les diferents publicacions fetes per David Reig Delhom en Audioart ediciones, pensats per a Primària i Secundària, comencen a haver publicacions que faciliten que més mestres es decideixquen per implantar el flabiol valencià als centres educatius. No hem d'oblidar tot el material que s'ha publicat els darrers vint anys per a dolçaina, ja que són aprofitables també per al flabiol valencià.

Quina repercussió social creus que tindria la implantació del flabiol en la majoria d'escoles valencianes?

- Per una banda els xiquets tocarien cançons, balls, nadalenques... melodies tradicionals que estan en la memòria col·lectiva de la societat valenciana, al mateix temps que podríem traure de llibres i arxius moltes melodies tradicionals abans de que es perden del tot, cosa que els seria més fàcil amb el flabiol valencià que amb la flauta alemanya.
- Per altra banda, consolidem la nostra identitat com a poble, amb una cultura musical pròpia i reforçant també la nostra llengua, que utilitzaríem al cantar i tocar les nostres cançonetes.
- Per als pares seria molt més gratificant escoltar als seus fills tocar temes musicals coneguts per a ells i que els recorde la seua infantesa i els seus avantpassats.
- Hi ha molta gent que pensa que ajudaria a proliferar més si cal les escoles de xirimita-dolçaina. Al tindre la mateixa digitació el flabiol valencià que la xirimita-dolçaina, facilitaria la incorporació de nous

alumnes a les escoles de dolçaina, cosa que és certa però que no és per a mi l'objectiu principal.

Altres coses que vulgues comentar?

No estaria gens malament que es publicaren més llibres i treballs per a flabiol valencià, per a que tots els mestres que sí que treballarien el flabiol a l'escola i no ho fan perquè els és més fàcil trobar materials per a flauta, pogueren també trobar fàcilment materials elaborats i preparats per al flabiol valencià.

6.2. David Reig

És llicenciat en Filosofia i Ciències de l'Educació (Universitat de València). Té també els títols de Professor de clarinet (Conservatori de València) i de Grau Mitjà de percussió (Conservatori de Riba-roja de Túria).

Compta amb nombroses publicacions:

- 12 volums de la col·lecció "Vive tu música" en Rivera Editores. 2001.
- CD Cançons de Nadal V. Conselleria d'Educació. 2002.
- "Cançons de Nadal", en Rivera Editores. 2002.
- 6 volums en la col·lecció "Música en el aula", en Ed. Omnesbands. 2003
- "Con una hoja de periódico". Article en la revista "Música y Educación", nº 57. 2004
- "Canta, toca i balla". Recull de cançons tradicionals i d'autor valencianes. En Ed. Omnesbands. 2008
- "Canta, toca i balla". Recull de cançons tradicionals i d'autor valencianes amb instrumentacions per a primària i secundària, en Ed Omnesbands. 2008.
- 14 volums del projecte "Canta, toca i balla" per a la introducció del flabiol valencià a l'escola. Audioart Edicions. 2013.

És també l'autor del projecte "Música tradicional valenciana" en la web de la Conselleria d'Educació: mestre a casa.

Ha rebut diversos premis de la Conselleria d'Educació pel projecte "Blup i Blop", un conte de Carles Cano amb música de David Reig (2006) i "Amb tot el cor", Cd de cançons tradicionals valencianes enregistrat en directe pel cor i orquestra de l'IES Sanchis Guarner (2009).

També ha rebut un premi de l'Associació "A.Chulvi" per la promoció de l'ús del valencià a l'escola pel treball "Canta, toca i balla". Ed. Omnesbands. 2008

És coautor de les guies didàctiques per als espectacles produïts per Bambaina Titelles i l'Institut Valencià de la Música: "El retablo de Maese Pedro" de Falla, i "La Cenerentola" de Rossini.

Soci d'Aulodia, associació de professors de música de primària i secundària de la Comunitat Valenciana.

Actualment participa en els projectes "Canta, toca i balla", junt a altres col·legis públics des del curs 2007, i "Com sona l'ESO", des de la V edició (en el present curs escolar 2013-2014 se celebra la XV edició).

ENTREVISTA A DAVID REIG

Per què va començar a treballar el flabiol a l'escola?

La pregunta no és per què, sinó per què no? Després d'haver fet altres materials sobre música tradicional valenciana arranats per a la flauta dolça, va ser Vicent Pastor (de Tres Fan Ball), en Ca Bassot, em va preguntar si no m'havia plantejat la possibilitat d'utilitzar el flabiol valencià. I aleshores, vaig decidir començar a fer materials arranats per al flabiol. És una qüestió de militància cultural: si nosaltres no utilitzem els nostres instruments, ¿qui ho farà?. És una manera de mostrar una part de la nostra cultura que, a més, no exclou la flauta. També s'està propiciant el pas a la dolçaina per part de l'alumnat que tinga interès: la digitació ja la tenen.

Quan va començar a utilitzar el flabiol amb els seus alumnes? Quina va ser la resposta o acceptació dels alumnes i la comunitat educativa a aquest canvi tan "sorprenent"?

Amb aquest ja fa tres cursos que els meu alumnes toquen amb el flabiol. La veritat és que quan expliques per què vas a utilitzar el flabiol ja no hi ha sorpresa. L'alumnat de vegades protesta pel fet d'haver de comprar-se'l, però jo no utilitze llibre de text i el flabiol, si el cuiden, l'aprofiten per a tots els cursos.

Els seus alumnes són de Secundària. Com responen a estudiar a classe peces populars i tradicionals mentre que el món que els envola viu en modes estandarditzades que deixen de banda allò més arrelat a la cultura de cadascú?

La veritat és que a classe no treballa només el repertori tradicional, sinó tot tipus de música. El que faig és iniciar la lectura de partitures amb les

nostres cançons i, després utilitzar les que em convenen per a assolir els objectius de l'assignatura.

El llenguatge musical és la base de l'ensenyament de la música i tenim moltes cançons amb un nivell de dificultat apropiat per a que els nostre alumnat pugui progressar. Quan són cançons infantils i les cantem, simplement s'inventen la lletra.

També cal dir que la societat sempre està canviant i les lletres de les cançons ens ensenyen d'on venim, de com eren les coses no fa tant de temps i ens poden ajudar a tenir memòria històrica, veure com vivien els nostres avis, els nostres pares i a sentir-nos part d'una terra i d'una cultura.

Per a treballar el flabiol a classe, vosté feia els seus propis arranjaments. Per què va decidir publicar-los, ampliar-los, enregistrar-los?

Un dels problemes més importants que es plantegen per a introduir el flabiol a l'escola és la falta de materials, aleshores, si vols col·laborar a que qui vulga l'utilitzi i tens ocasió com ha sigut el meu cas gràcies a Audioart-Edicions, els publiqués.

Els materials els faig per a emprar-los en les meues classes, per això els arranjaments estan fets per a el que anomenem "instrumental Orff", que és el material que tenim a les aules de música dels coles i instituts (gràcies al programa "Música a l'Escola") i amb una dificultat adequada per als alumnes que ho han de tocar.

Si els enregistres dones més opcions d'ús: cada usuari (sigui professor o no) l'utilitzarà com més li convinga. A més hi ha dues versions: una amb la melodia interpretada amb el flabiol i altra sense la melodia, inclòs hi ha una tercera en els casos on hi ha alguna part instrumental i altra cantada.

Quins criteris ha seguit per seleccionar les peces que ofereixes en els 12 quaderns de *Canta, toca i balla*?

- El primer criteri és que la cançó ha d'agradar-me.
- El nivell de dificultat de la melodia per a interpretar-la amb el flabiol per a l'alumnat a qui va dirigida.
- Per a introduir o reforçar elements del llenguatge musical que estiguen treballant-se: figures rítmiques, ampliació de l'àmbit melòdic, introducció d'alteracions, treball d'algun interval concret, etc.
- Per a introduir o explicar conceptes que interessa treballar en un moment determinat, per exemple explicar què és una monodia, el concepte de polifonia contrapuntística, etc.

- Perquè s'adequa al tema que estem treballant, per exemple una cançó per al Dia de la Pau o per al tema de la música en la publicitat, etc.
- Per a ballar determinades danses.
- També hi ha ocasions en les quals utilitze melodies proposades pels alumnes.

Quan acabem el projecte hi haurà 14 quaderns, ens en queden dos per fer.

Com va sorgir la idea d'oferir a la pàgina web <http://www.audioart-ediciones.com/> la possibilitat de mostrar en un vídeo com és cada cançó? A més, haurà sigut molta feina aprendre cada cançó, buscar un bon cantant o representant de la música valenciana, convèncer-lo perquè aparega al vídeo i quedar amb ell o ella per tal d'enregistrar-lo.

Doncs perquè, quan ens vam proposar que es pogueren comprar les cançons d'una en una, com vas a comprar una cançó que no coneixes?

Sí, ha sigut molta feina, però ha sigut molt gratificant veure la predisposició de tothom a participar en un projecte en el qual se li dóna valor a la nostra música.

6.3. Josep Pons

És mestre de dolçaina i subdirector del grup de dolçainers “*La Degollà*”, on imparteix classes des de fa 15 anys. És president d'aquesta entitat des de 2011. També és mestre de la Federació Valenciana de Dolçainers i Tabaleters des de l'any 2005.

Va obtindre el segon premi en el *IV Concurs Nacional de Jòvens Intèrprets “Villa d'Albuixec”* en 2001, i el primer premi com a director del cor infantil Perputxent de Beniarrés *al Concurs de Nadaletes de L'Orxa* a les edicions de 2009 i 2010.

Forma part de diferents grups de música on fa servir instruments com ara la dolçaina, tarotes, acordió.....:

- o “La gelosia”: música del renaixement.
- o “De sustancia”: rock

- o “Kalinka” , Folk.
- o “Jordi Gil I la Munchausen Band”: cantautor.
- o “Dolcemus”: esdeveniments i celebracions.

Ha cursat fins 7è curs d'acordió cormàtic a l'ECMC de Muro, té els estudis superiors de dolçaina cursats a l'EMT *La Xafigà* de Muro, a més de 3 anys d'estudis de sac de gemecs i 3 anys de violí al conservatori d'Alcoi. La seua formació es completa amb cursos de música tradicional a Catalunya (5 edicions al Festcat), Àvila (I curso nacional de dulzaina), i arreu del País Valencià (de tarota, sac, Música medieval (Morella), de direcció de colles (Dènia), de percussió ètnica...

A més de la seua formació musical, és diplomat en Enginyeria Tècnica Industrial en Electrònica Industrial a la EPSA d'Alcoi, i diplomat en Magisteri Musical per la UA (Alacant).

Ha realitzat xarrades i ponències sobre “Dolçaines del món” en diferents localitats valencianes i espanyoles: Universitat d'Alacant, Santa Pola, València, Jornades d'instruments tradicionals a Dènia, Pego, El Verger, Mugardos (A Coruña) i Alcoi en les Primeres Jornades al voltant de la música de Moros i Cristians d'Alcoi a 2011. També va participar en el “Toquem madera” de 2010 com a mestre de dolçaina a l'ECMC de Muro. Actuantment realitza tallers-xarrades per donar a conèixer Quadern de flabiol.

ENTREVISTA A JOSEP PONS

Per què vas decidir publicar un llibre escolar per a flabiol?

Al veure que hi havia una manca de Karaokes amb repertori tradicional vaig iniciar el projecte d'elaborar un petit recull de cançons populars i alguna de creació pròpia acompanyades del seu karaoke, que és realment el que més agrada als alumnes. Aquest recull és una realitat, i ara el faig servir amb molta acceptació per part de l'alumnat. Encara que la docència amb flabiol no acaba ací, ja que contínuament vaig fent arranjaments amb flabiol i altres instruments (clarinets, trombó, trompa...) per a diferents esdeveniments del curs: actes del 9 d'octubre, Festival de Nadal, Carnestoltes, Fi de curs...

Amb què et vas basar?

Per a la realització d'alguns karaokes vaig agafar la idea d'algunes editorials amb acompanyaments d'estils moderns que agraden molt. Però les cançons tradicionals han estat triades del repertori general popular. La majoria es poden trobar a mètodes de dolçaina. Encara que també dels "Punt de Trobada" catalans, ja que a més afegisc alguna tradicional catalana o basca, o música del renaixement.

Quins han estat els criteris per a seleccionar les partitures del teu llibre?

Primer el nivell de dificultat, marcat pel nombre de notes que contenia. Amb 2 o 3 notes era difícil trobar-ne, així és que són de creació pròpia. A partir de 4 ja en tenim, i així anava buscant cançons divertides que tingueren diferents registres, com ara de Mi a La, o de Sol a Re', i que sobretot m'agradaren.

Quina repercussió creus que tindrà la publicació d'un quadern fet expressament per a l'ensenyament del flabiol a l'escola?

És un primer pas necessari per a introduir-lo, ja que tindre un material preparat facilita al mestre la preparació de la seua tasca i pot atraure més docents cap a aquest instrument si gaudeix també d'aquest recull i dels karaokes.

Quins creus que són els punts forts o els avantatges d'ensenyar el flabiol a l'escola?

A la "Presentació" de la pàg 4 de Quadern de Flabiol ho tens molt ben explicat.

«L'avantatge més gran del flabiol respecte de la flauta dolça és la disposició de l'escala. En tenir el centre tonal al mig (i no als extrems com la flauta de bec), la interpretació de la música tradicional és més senzilla i la subjecció al model escolar, més fàcil, ja que els dits menuts no tapen cap forat i poden utilitzar-se per ajudar a sostenir l'instrument. D'altra banda, les dues orelles harmòniques situades al peu de l'instrument fan que siga més senzill executar les notes més greus. A més, l'octava alta te la mateixa digitació, només cal bufar-hi més fort (...)».

6.4. Xavi Richart

Naix a Algemesí (València).

En l'any 1978 inicia els seus estudis musicals i de dolçaina de la mà de Diego Ramón en l'Escola provincial de dolçaina d'Algemesí. Posteriorment estudia en els Conservatoris: Cabanilles d'Algemesí, "Joaquín Rodrigo" de València, "Municipal" de Barcelona i "El Liceu" de Barcelona, on obté el títol de Professor superior de música amb l'especialitat de Flauta de Bec en l'any 1993.

Ha sigut professor i director de L'"Escola Municipal de Dolçaina i Tabalet d'Algemesí" des de 1980 fins a 1989.

Des de l'any 1989 és professor titular de Dolçaina en el Conservatori Municipal de Música "José Iturbi" de València.

Ha participat en l'elaboració del currículum de l'especialitat de dolçaina en els Graus Elemental i Professional dels ensenyaments oficials de música reconegut pel "Ministeri d'Educació i Ciència".

És autor d'una col·lecció de llibres per a dolçaina anomenada *Estudiant la dolçaina* editada per *Impromptu editores*, i compta amb 12 publicacions en els quals investiga les noves possibilitats tècniques, expressives i pedagògiques de la dolçaina.

Ha segut director musical i intèrpret en la colla "La Inestable, Dolçaina i Tabal".

Com a dolçainer de carrer ha efectuat nombroses actuacions per la major part de comarques de la Comunitat Valenciana i part de Catalunya, destacant la seua participació en la "Processó de la Mare de Deu d'Algemesí" els dies 7 i 8 de setembre, on no ha faltat des de l'any 1979.

En l'actualitat és membre del grup musical "Onades", on s'integra la dolçaina en altres instruments i arts com la literatura, el dibuix en arena i la dansa.

Ha col·laborat com a solista amb les orquestres: València, Clàssica de València i "Jove de Picassent", amb les Bandes: Municipal de València, Municipal d'Alacant, Palma de Mallorca, Paiporta, Bétera, Guadassuar, Unió musical de Torrent, Montserrat, Canet, Algemesí, Lliria, Alba de Tormes, Xàtiva, Algímia d'Alfara, Cullera, Alcàsser, L'Alcúdia, Picassent, Alfarb, Alboràia, Vinalesa, Barri del Crist, Manuel, Pobla llarga, Quart, Puçol, Pedreguer, Tavernes de la Valldigna, Cocentaina, La Sènia i amb l'Orfeó "Navarro Reverter" de València entre altres.

ENTREVISTA A XAVI RICHART

Què opina sobre la introducció del flabiol a l'escola?

Em sembla una idea molt interessant i espere que fructifiqui àmpliament en tots els centres educatius de Primària i Secundària, i també en magisteri. Encara que no el considerem com un instrument independent, crec que és una eina molt útil per a conèixer la nostra cultura tradicional. Moltes de les nostres cançons tradicionals s'adapten molt bé a la tessitura actual i normalitzada del flabiol, i a més, interpretar el repertori propi de la dolçaina permet a l'alumne conèixer els nostres rituals i socialitzar-se mitjançant els balls i les danses.

El flabiol, fins a fa ben poc, era un instrument que es creia concebut quasi exclusivament per a l'ensinistrament de la dolçaina per les similituds d'ambdós instruments quant a digitació. La metodologia que vosté ha creat per a l'estudi de la dolçaina, podria ser utilitzada també per al flabiol?

Podria ser utilitzada en els primers cursos de Grau Elemental. Posteriorment i en el Grau Professional funcionaria en la major part del repertori, però no massa en els exercicis tècnics i expressius. Sempre, evidentment, tenint en compte les diferències clares en l'emissió de la columna d'aire i l'embocadura.

Perquè la dolçaina arribara a estudiar-se al conservatori, han hagut de passar uns quants anys i molts esforços. Creus que podria ser possible que el flabiol algun dia s'estudie al conservatori com a un instrument independent?

El flabiol és un instrument tradicional que està reconegut als conservatoris en altres societats com la catalana o la vasca perquè té un repertori propi i unes funcionalitats concretes. Però de moment, en la cultura valenciana no és reconegut com a instrument independent ni per un ampli sector de la nostra societat. Seguint les premisses indispensables per tal que un instrument entre al conservatori, no compleix les següents:

1. L'existència d'un repertori propi més o menys abundant a l'abast de tothom. I en el cas dels instruments tradicionals també unes funcionalitats concretes dins d'una societat o cultura (danses, rituals)
2. Reconeixement del seu valor cultural per un ampli sector de la societat i la necessitat d'una investigació continua.
3. La necessitat d'una regulació laboral mitjançant una titulació oficial. Te que existir prèviament un mercat laboral d'oferta i demanda.

4. L'existència d'una regulació dels seus estudis (currículum) i una metodologia a l'abast de tothom.

Per tant, veig molt difícil que arribe a ser una especialitat en el conservatori.

Hui en dia, la dolçaina és l'únic instrument tradicional valencià que té cabuda al conservatori. Tanmateix, una de les assignatures està dedicada a l'aprenentatge d'un dels altres grans instruments del folklore valencià: el tabal. Pensa que es podria ampliar eixa formació implicant una part de l'estudi de la dolçaina a l'aprenentatge del flabiol?

L'assignatura de tabalet no té com a objectiu aprendre a tocar correctament l'instrument, sinò que es tracta de fer que l'alumne dolçainer interioritze tots els ritmes tradicionals del repertori propi de la dolçaina amb una exigència tècnica mínima. Cumpleix tots els requisits indispensables, però no té un repertori propi suficientment abundant per fer una especialitat. En tot cas, entraria dins del currículum de la percussió reglada.

El flabiol dins l'aprenentatge de la dolçaina és com una eina que pot recolzar o facilitar el seu aprenentatge en un moment donat però no és considerat un instrument independent. Per tant no veig viable ofertar-lo com una assignatura concreta, al menys de moment. Fent un símil, és comparable a la caixa sorda que s'utilitza en l'aprenentatge del tabalet.

Creu que alguna vegada el flabiol arribarà a tindre la repercussió social que té hui en dia la dolçaina en la nostra cultura musical?

Ho veig prou difícil, a no ser que "inventàrem" un repertori i unes funcionalitats concretes que la nostra societat reconeguera i acceptara.

7. BIBLIOGRAFIA

- Ahuir, X. (1989). *Instruments de música tradicional valencians construïts en canya*. Conselleria de Cultura. Generalitat Valenciana.
- Ansorena, J.L. (1996). Historia del Txistu. En *El Txistu y los Txistularis*. Donostia: Fundación social y cultural Kutxa.
- Associació cultural i educativa “La Riscla”. (2009). *Què és el projecte El flabiol a l'escola?* Recuperat de <http://www.flabiol.com/> el 12/12/2013.
- Arbeau, T. (1946) *Orchésographie*. *Orquesografía: tratado sobre danzas en forma de diálogo*. Buenos Aires: Centurión.
- Bessó, P. (1996). El flabiol valencià. *La Canya*, 2, 10-13.
- Bessó, P. (2010). *Cançons infantils per a flabiol valencià*. Recuperat de <http://www.pacobesso.net/home2/paidos/flabiol.html> el 23/11/2013
- Bessó, P. (2010). *El flabiol valencià*. Recuperat de http://pacobesso.net/home2/wp-content/uploads/2010/05/flabiol_valencia_besso.pdf el 03/1/2014.
- Bessó, P. (2010). *Mètode elemental de flabiol valencià o de xirimita-dolçaina*. Recuperat de http://pacobesso.net/home2/wp-content/uploads/2010/05/met_ele_flab_xiri.pdf el 23/11/2013
- Bessó, P. (2013). *El flabiol valencià*. Recuperat de: <http://elcudol.blogspot.com.es/2013/12/el-flabiol-valencia.html> el 14/2/2014
- Bessó, P. (Bessó, s.d.). Recuperat de <http://www.audioart-ediciones.com/entrevistas-y-testimonios/index.html> el 24/2/2014.
- Coromines, J. (1984). Flauta. Dins *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. (Vol.4, p. 25-29). Barcelona: Curial Edicions Catalanes.

- González, L. & Sanuy, M. (1970). *Orff- Schulwerk Música para niños*. Madrid: Unión Musical.
- Gran Enciclopèdia Catalana (1987). Afinació. (Vol. 1, p. 222). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Gran Enciclopèdia Catalana (1987). Diapasó. (Vol. 9, p. 128). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Gran Enciclopèdia Catalana (1987). Flabiol. (Vol. 11, p.159). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Gustems Carnicer, J. (2004). *Flauta dulce en los estudios universitarios de "Mestre en Educació Musical" en Catalunya: revisió y adecuación de contenidos, La*. (Tesis Doctorado). Universitat de Barcelona. Disponible en: <http://hdl.handle.net/10803/1275>.
- Palop, I.(Palop, s.d.) Recuperat de <http://www.audioart-ediciones.com/entrevistas-y-testimonios/index.html> el 24/2/2014.
- Serra V. i Ramia D. (1987). *El dolçainer de Tales*. Castelló: Servei de Publicacions, Diputació Provincial.
- Pascual, P. (2002). Método Kodaly. En *Didáctica de la Música* (pp 122-149).Madrid: Pearson.
- Pastor, P.(Pastor, s.d.). Recuperat de <http://www.audioart-ediciones.com/entrevistas-y-testimonios/index.html> el 24/2/2014.
- Pons, J. (2013) *Quadern de música Flabiol*. Alzira: Bromera.
- Reig, D. (s.d.) Canta, toca i balla. Recuperat de <http://www.audioart-ediciones.com/> el 20/2/2014.
- Roig, J. (1980). *Spill o Llibre de les dones*. Barcelona: Barcino
- Sachs, C.&Hornbostel, E. (1914) Systematik der Musikinstrumente: Ein Versuch. En *Zeitschrift für Ethnologie*. (Vol. 46, p.553-590). Berlín: s.e.

- Sant Vicent Ferrer (1973). *Sermons de la Quaresma T.II*. Valencia: Classics Albatros

LEGISLACIÓ

- Llei 14/1970, de 4 d'agost, General de Educació i Finançament de la Reforma Educativa. Publicat en «BOE» núm. 187, de 6 d'agost de 1970 (p.12525 a 12546).
- Llei d'Ordenació General del Sistema Educatiu 1/1990 (LOGSE). Publicat en «BOE» núm. 238, de 4 d'octubre de 1990 (p.28927 a 28942).
- Real Decret 1006/1991 de 14 de juny pel qual s'estableixen les ensenyances mínimes corresponents a l'Educació Primària. Publicat en «BOE» núm. 152, de 26 de juny de 1991(p. 21191 a 21193).
- Llei Orgànica d'Educació 2/2006 (LOE). Publicat en «BOE» núm. 106, de 4 de maig de 2006 (p.17158 a 17207).
- Real Decret 1513/2006 pel que s'estableixen les ensenyances mínimes d l'Educació Primària. Publicat en «BOE» núm. 293, de 8 de desembre de 2006 (p.43053 a 43102).
- Decret 111/2007 pel qual s'establix el currículum de l'Educació Primària a la Comunitat Valenciana. Publicat en «DOCV» núm. 5562 de 24 de juliol de 2007 (p. 30110 a 30401).

WEBGRAFIA

- <http://www.audioart-ediciones.com/> (Data de consulta: 20/2/2014).
- <http://pacobesso.net> (Data de consulta: 24/2/2014).
- <http://www.flabiol.com/> (Data de consulta: 12/12/2013).
- <http://elcudol.blogspot.com.es/2013/12/el-flabiol-valencia.html> (Data de consulta: 14/2/2014).